

papers

empordanesos

Suplement Literari i Cultural

Número 26/Febrer 1986/ P.V.P. 50 Ptes.

• Coordinació i edició a cura de Rafael Pascuet

Les eleccions de febrer del 36 a l'Empordà

Alfons Romero

Les dissensions en el si dels grups que feien possible el govern de dretes de la República des de les eleccions del 19 de novembre de 1933, féu que el President Aniceto Alcalá Zamora pensés en una estratègia centrista, i per aquest motiu el 14 de desembre de 1935 nomenés cap del Govern a Manuel Portela Valladares, el qual, d'acord amb les orientacions presidencials, convocà tot seguir eleccions a Corts pel 16 de febrer de 1936.

El sistema electoral, fonamentalment majoritari, feia inevitable els pactes entre els partits per aconseguir el màxim d'escons. En aquest sentit, i en el camp de les esquerres, diversos fets propiciaren la unió. Per un costat els processos d'unitat dels partits republicans: Izquierda Republicana d'Azaña; la Unió Republicana de Martínez Barrio; i el P.N.R. de Felipe Sánchez Roman. Per altra banda, a l'estiu de 1935, la Internacional Comunista proposà l'estratègia del Front Popular en el context de combatre el naixent i agressiu feixisme europeu. Al seu torn, el PSOE, i de la mà de Prieto, proposar renovar la conjunció republicano-socialista del primer bienni de la República. Amb aquestes condicions, no fou difícil aconseguir el 15 de gener la formació del Front Popular.

Les dretes, més dividides, malgrat l'ascensió amb força de la CEDA, havien de superar la divisió del món catòlic; la dicotomia de República-Monarquia; les ba-

ralles amb els radicals de Lerroux; i el control per reconduir constants aspiracions de cop d'estat contra la legalitat democràtica.

A Catalunya, les eleccions del 16 de febrer es presentaven amb particularitats pròpies, especialment per la realitat nacional diferenciada i per l'existència de dos partits oposats clars, i també amb particularitats pròpies en relació amb el marc republicà: ERC i la Lliga Catalana.

Els fets d'octubre, l'empresonament del govern Companys, i la destitució de diversos Ajuntaments d'esquerra, donava una dimensió especial a les eleccions des de Catalunya.

Des de l'estiu de 1935, existia un Comitè d'enllaç entre ERC, ACR, USC i PNRE. Així, quan es convocaren les eleccions, el treball vers la unitat fou més planer que a la resta de l'Estat. Una vegada discutida la representativitat i la presència d'empresonats a les llistes, es signà el 4 de febrer el manifest del Front d'Esquerres (el Front Popular a Catalunya) entre ERC, ACR, PNRE, PRE, ESC, UR, POUM, PCP i PCC. El seu programa es basava fonamentalment en l'amnistia, la recuperació de l'Estatut de 1932, en les avenços socials del primer bienni republicà i en el restabliment de la Llei de Contractes de Conreu.

Les dretes, no ho tingueren tan fàcil per fer la seva candidatura

unitària, especialment pel caràcter catalanista de la Lliga. Però malgrat les reticències, la Lliga Catalana, Acció Popular Catalana (la CEDA catalana), el Partit Radical de Lerroux i el Partit Tradicionalista, formaren el Front Català d'Ordre.

Les eleccions a l'Empordà

Conseqüentment, a la circumscripció de Girona (la província) es presentaren dues llistes. Pel Front d'Esquerres, la composició venia imposada pel pes d'ERC, especialment pel baix pes electoral dels partits obrers. Aquest fet es pot palesar en el resultat de les eleccions municipals de 14 de gener de 1934 a Figueres on la Unió Socialista de Catalunya, el Bloc Obrer i Camperol i el Partit Comunista obtingueren 81, 61 i 13 vots respectivament en front dels 2.724 de la Federació Republicana Socialista de l'Empordà (ERC). Per això la llista del Front d'Esquerres estava formada per Josep Puig Pujades (ERC), Miquel Santaló (ERC), Josep Mascort (ERC), Martí Esteve (AC), i Joan Casanelles (PNRE). No cal dir que a l'Empordà, majoritàriament dominat per la F.S.R.E., els homes d'esquerra presentaven aquestes eleccions —a més a més dels condicionants generals— com l'ocasió de deslliurar a Puig de la presó. «L'home auster, el cavaller noble i generós, el ciutadà exemplar que és Puig Pujades des de darrera les

reixes fredes d'una presó inhospita, esguarda el vostre gest amb afans de victòria, amb esperances d'alliberament», deien els cartells electorals amb la foto d'en Puig darrera les reixes de la presó de Girona, on hi restava des dels fets d'octubre de 1934. El Front d'Esquerres, després de recórrer la comarca en diversos actes electorals, celebrà el seu acte central al cinema Jardí de Figueres, amb la presència entre d'altres, de Jaume Serra Hunter, Carles Pi i Sunyer i Josep Tarradellas. La moral de victòria era clara.

Les dretes, recolzaven la candidatura Front Català d'Ordre, que per la circumscripció de Girona estava formada per Joan Estelric (Lliga), Josep Badia (Lliga), Josep Ayats (Acció Popular Catalana), Jaume Busquets (Radical) i Lluís H. Larramendi (Tradicionista). A Figueres la unitat fou complexa, especialment per l'evolució del govern de la ciutat des dels fets d'octubre de 1934, pels quals la majoria de l'esquerra fou exclosa de l'Ajuntament. En un any quatre mesos des d'aquells fets, l'alcaldia està en crisi cíclicament. Primer fou López Tabar, passant per Quirze Callis (Lliga), Juli Moradell (Radical), Coll de Cendra, Jose Alonso (A.P.C.) i de nou Quirze Callis. Les successives crisis municipals, provocades per les disensions entre la Lliga, la CEDA i els radicals, provocà en-

cara més el desprestigi d'un govern municipal d'esquena a la majoria electoral de la ciutat.

Les dretes, especialment la Lliga, fonamentà la seva campanya amb constants visites d'Estelrich a diversos pobles empordanesos on existia una certa base electoral. Des de «La Veu de l'Empordà» es reclamava la unitat dels catòlics, i els publicistes Manuel Brunet i Joaquim Gironella insistien en la por del 6 d'octubre i que les esquerres estaven al servei de Moscou. Acció Popular Catalana celebrà també actes, especialment el del cinema Jardí, per escoltar via telèfon unes paraules de Vil Robles. El Front Català d'Ordre, «que va a la lluita amb un sentit creador i constructiu, i és fidel guardador de les essències més pures de les nostres velles tradicions pairals», aplegà els seus simpatitzants en un miting final al cinema Jardí, amb Lluís Rodríguez (Tradicionista), Narcís Peya (APC), Joaquim Gironella (Lliga), Paulina Pi de la Serra (Lliga), Busquets (Radical), Badia (Lliga), Lluís H. Larramendi (Tradicionista) i Estelrich (Lliga).

Les eleccions

Els resultats empordanesos es decantaren favorablement cap al Front d'Esquerres, amb un promig de 16.865 vots, el 64'68 % dels votants, mentre que el Front Català d'Ordre ho féu amb 9.215 vots, el 35'34 % dels votants.

GRÀFIC 1: RESULTATS ELECTORALS GENERALS

RESULTATS ELECTORALS DEL 16 DE FEBRER DE 1936

	Figueres	Empordà	Circumscripció de Girona
Josep Puig Pujades (ERC)	3.737	17.089	82.566
Martí Esteve (AC)	3.576	16.897	82.527
Miquel Santaló (ERC)	3.534	16.809	81.938
Josep Mascort (ERC)	3.534	16.797	81.901
Joan Casanelles (PNRE)	3.517	16.736	81.589
Joan Estelric (Lliga)	2.067	9.348	60.719
Josep Badia (Lliga)	2.059	9.306	60.600
Josep Ayats (APC)	1.995	9.230	60.361
Jaume Busquets (Radical)	2.026	9.158	60.137
Lluís H. Larramendi (Tradicionista)	1.903	93034	59.302

Municipis on guanyà el Front d'Esquerres

Municipis on guanyà el Front Català d'Ordre

biblioteca

Teoría y diseño en la primera era de la màquina

Reyner Banham
Traducció de Luis Fabricant
Paidós. Barna. 1985

Reedició revisada d'un text clàssic, publicat per primera vegada el 1960, i unànimement considerat com un dels llibres definitius sobre el Moviment Modern, aquest magnífic moviment de renovació intel·lectual que durant el primer terç del segle XX volgué fer compatibles i simultànies, amb una forta empena ètica, història i ciència, temps i espai, sentiment i raó, tradició i tecnologia, per tal de transformar el medi social de l'home d'aquell temps.

Aquest treball de Reyner Banham, professor d'història de l'arquitectura a la universitat nord-americana de Califòrnia, ha influït sobre tota una generació de crítics i estudiosos d'aquest moviment els precedents del qual hom pot situar en els Arts & Crafts britànics per acabar en la Bauhaus.

Las flotas del oro

Augusto Thomazi
Swan. San Lorenzo de El Escorial. 1985

Dins del panorama editorial espanyol. Swan, S.L. Avants & Hakeldama n'és un cas singular tant per l'interès del seu breu catàleg com per les acurades edicions dels seus llibres. Destaquem-ne, així de passada, el *Humanae Salutis Monumenta* de Benito Arias Montano, l'extraordinari assaig de Bartolomé Bennasar sobre les actituds i la mentalitat dels espanyols entre els segles XVI i XIX, *El libro de Urizen* de William Blake o *El fuego eterno* de Carlos Castaneda.

Ara, amb *Las flotas del oro*, aquesta petita editorial posa a l'abast del lector la història dels galeons espanyols que feien la ruta de l'or entre les colònies americanes i Europa durant els segles XVI i XVII, contada per un expert: l'autor francès August Thomazi, una de les màximes autoritats d'història naval europea. Una història de corsaris i pirates els trets reals de la qual supera amb escreix les llegendes bastides a partir de noms tan significatius com Jean Fleury, John Hawkins, Francis Drake o Walter Raleigh.

Les esquerres guanyaren en la majoria dels municipis empordanesos, mentre que les dretes només ho aconseguiren en 11 (Gràfic 1).

Percentualment, la base electoral de les esquerres a la comarca es fonamentava en l'espai geogràficament definit entre la Jonquera-Roses-Portbou, i les àrees d'influència de Figueres (Gràfic 2). Les dretes aconseguiren bon resultat en l'eix Peralada-Castelló d'Empúries i tota una ampla zona dels terraprim del sud-oest (Gràfic 3).

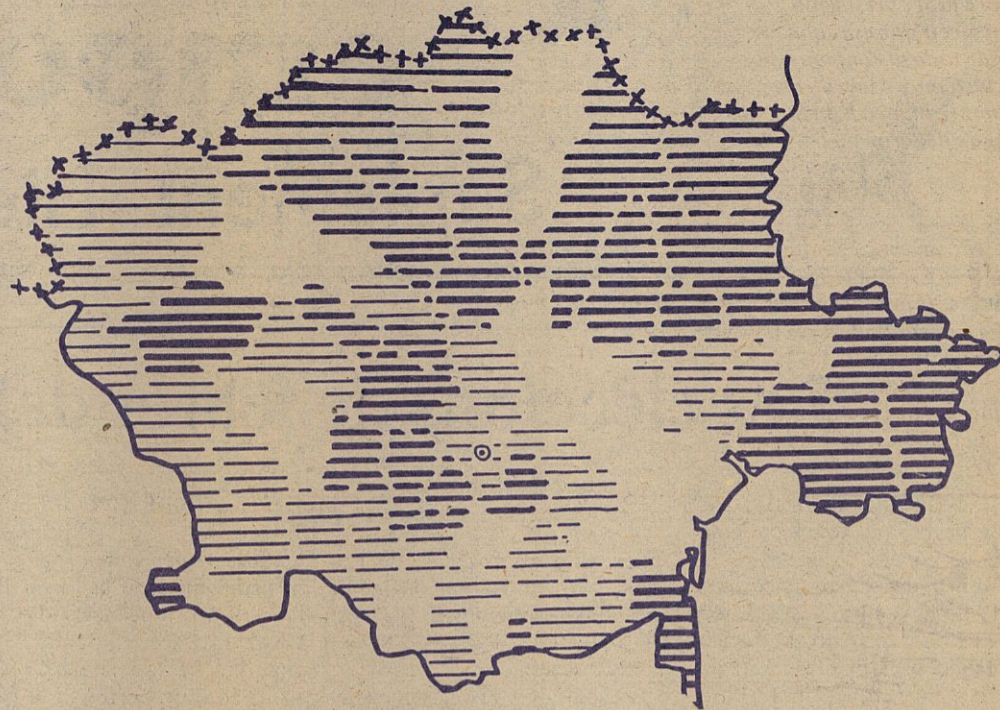
D'acord amb la llei electoral foren elegits diputats els cinc de la majoria, Josep Puig, Martí Esteve, Miquel Santaló, Josep Mascort, Joan Casanelles, i dos de la minoria, en aquest cas Joan Estelric i Josep Badia, ambdós de la Lliga.

L'eufòria, no cal dir-ho, es produí en el camp de les esquerres. La conseqüència immediata fou la restitució de l'Ajuntament, amb majoria d'esquerres, i el retorn de Marià Pujolà a l'alcaldia. Per altra banda, Josep Puig Pujades sortia de la presó mentre «els presos des de les finestres, feien voleiar els seus mocadors». El rebament a Figueres fou multitudinari. Primer davant del seu domicili, al carrer de Girona, més tard al Ball de Beneficència al Jardí, després als locals de la Federació Republicana Socialista.

Les dretes, entren en un gran silenci. A la «Veude l'Empordà» no apareix cap valoració de les eleccions. Alexandre Deulofeu, des de «Empordà Federal» sentència l'enfonsada de la Lliga Catalana: «quan un partit actua en nom del catalanisme i es posa al costat i al servei dels enemics de les llibertats catalanes».

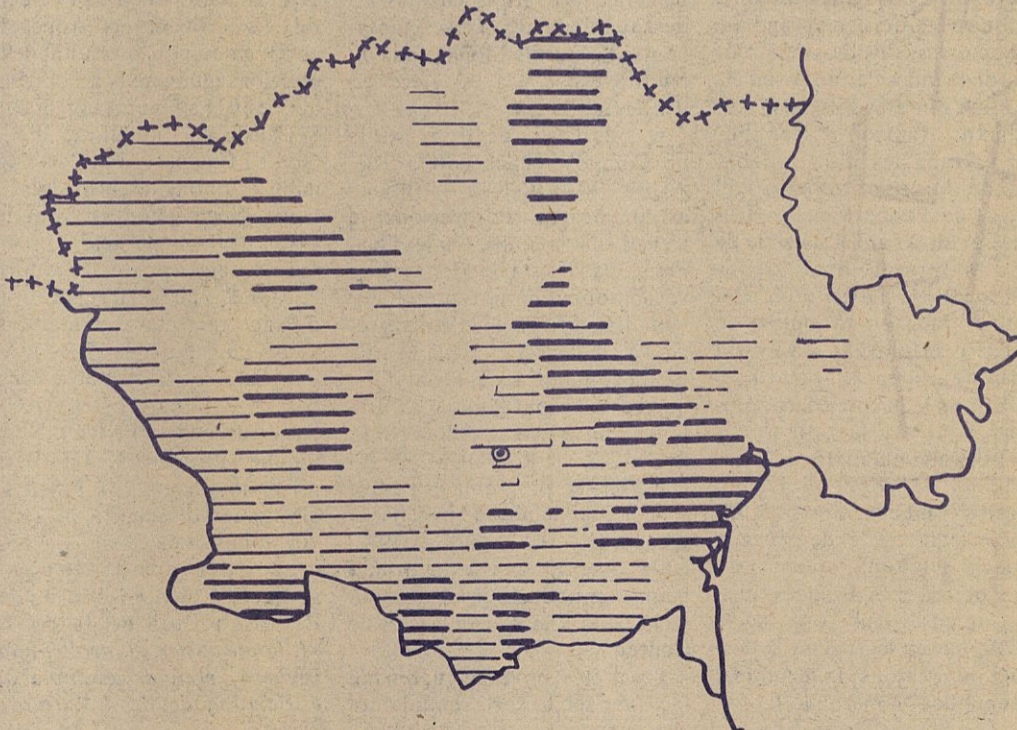
L'eufòria de les eleccions quedaria trencada cinc mesos més tard amb l'aixecament militar del 18 de juliol: la guerra civil era ja un fet. En tan poc temps sorprèn trobar a Joan Estelric i Paulina Pi de la Serra participar activament en la contesa electoral a les velles de les eleccions del 16 de febrer, mentre que a l'estiu ambdues persones dirigeixen a París «Occidente» alhora que col·laboren amb el SIFNE, organització dedicada a l'espionatge, informació i contraespionatge a favor del general Franco. Què havia passat en tan pocs mesos?

GRÀFIC 2: DISTRIBUCIÓ PERCENTUAL DELS VOTS D'ESQUERRA

Majoria superior a la mitjana (64'66%)
Majoria inferior a la mitjana (50-64'66%)
Resultats inferiors al 50% dels vots

GRÀFIC 3: DISTRIBUCIÓ PERCENTUAL DELS VOTS DE DRETA

Majoria inferior al 50%
Resultat entre la mitjana (35'34%) i el 50%
Resultats inferiors a la mitjana

papers empordanesos

Suplement Literari i Cultural

Coordinador i editor: Rafael Pascuet
Col·laboradors: Arnau Ambatlle, Mª Àngels Anglada, Joan Carreras, Andrea Corvesil, Joan Ferrerós, Josep Mª Fonalleras, Ben Gabirol, Josep Ministrall, Jordi Pla, Joan Antoni Poch, Antoni-Joan Pons, Alfons Romero, Lluís Roura, Carme Sanglas, Josep Valls i Montserrat Vayreda.
Director: Jordi Vallmajó

EDITORA EMPORDANESA, S.A.
Méndez Núñez, 43-45 Figueres (Alt Empordà) Tel. 50 59 58
Any III (Tercera Època)
D.L. GI - 73/1986

Aquesta publicació mensual es ven unitàriament al preu de 50 Ptes., i s'obsequia de manera gratuïta als compradors d'HORA NOVA.

Tú decir que, si se vota,
tu sacarnos de la OTAN,
tú convencer mucha gente,
tú ganar gran elección,
ahora tú ser presidente.
Hoy decir que esa alianza
ser de toda tu confianza,
incluso muy conveniente.
Hombre blanco hablar con
lengua de serpiente

Javier Krahe

Muy poca gente cree que España tenga que mantenerse en la OTAN por la necesidad de defenderse de una agresión de los países del Pacto de Varsovia. Probablemente no lo cree ningún miembro del gobierno, y en todo el PSOE sólo algunas personalida-

des de mucho peso, pero escaso y reciente arraigo en lo que fue un partido socialista. Por eso es característico que el alegato a favor de la presencia de España en la OTAN no se limite a lo estratégico, sino que opere con una acumulación de argumentos: a la supuesta amenaza militar o misteriosamente política de la URSS (¿cómo va a ser políticamente amenazador un dinosaurio de pies de barro que ha perdido casi todo prestigio ideológico?) se suma la presión de los

aliados, los Estados Unidos y los gobiernos que han de darnos permiso para que entremos en la Comunidad Económica Europea. Ésta es una constricción interna al ámbito de la OTAN, a diferencia de la externa, constituida por la supuesta amenaza del Pacto de Varsovia.

Alguna vez los portavoces oficiales u oficiosos del gobierno, en vena de sinceridad y siguiendo el uso, tan instructivo, de separar radicalmente ética y política, se dejan ir a la velerosa confesión de que, propiamente la presión a la que hay que responder integrándonos en la OTAN es la de las potencias occidentales, no la de los países del Este. Los aliados mismos, más frecuente y abiertamente que los gobernantes españoles (para los cuales ha de ser más penoso decirlo), añaden un tercer argumento en favor de la presencia de España en la OTAN, que consiste en un chantaje parecido al anterior: la integración en la OTAN satisface a los militares y los ocupa en asuntos técnicos, por lo que disminuirá su propensión a destruir la democracia mediante un golpe armado.

Todos esos son aspectos internos de la cuestión española de la OTAN, son OTAN desde dentro. Quienes esgrimen tales razones internas —internas a la Alianza o a la política española— para apoyar la integración en la OTAN son más sinceros que los autores de los discursos oficiales acerca del peligro soviético. Pero si sus argumentos prenden entre los españoles, es posible que su efecto político no sea mucho menos malo que el de la simple hipocresía o el de la paranoia, que realmente cree en la amenaza militar del «imperialismo soviético» o del

Imperio del Mal sobre España. Unos y otros están trabajando —hay que suponer que, al menos algunos, sin proponérselo— para destruir no ya la insustancial democracia que hoy tiene el país, sino algo mucho más importante, a saber, la confianza que aún le quede a una parte de los españoles en la posibilidad de una vida política decente. La insistente exhortación a aceptar como buenas bases de actuación política falsedades manifiestas, o como fatal e ineluctable la sumisión a una o varias coacciones, siempre con el fundamento explícito o tácito de que lo político es amoral (así entienden los autores de esa comminación el hecho de que su política es immoral), tiene que acabar por corromper políticamente a muchos y asumir a otros tantos en la inhibición. Ya se ha andado mucho por ese camino en lo que fue la izquierda social: tenemos poca militancia en partidos y poca sindicalización. En cuanto a la corrupción, no amenaza sólo a la base social que puede suponérsela aún al gobierno, sino también a la derecha: ni siquiera al más atlantista puede serle muy sano saber que está en la OTAN mediante la falsedad y el chantaje.

Se ha dicho que las decisiones norteamericana y soviética de instalar proyectiles de alcance intermedio en Europa tiene acaso más sentido simbólico que directamente militar. E.P. Thompson ha sostenido eso sólidamente: en ambos casos se trata ante todo de confirmar el sometimiento de los vasallos respectivos, de subrayar «la unidad de la Alianza Atlántica» o la «fortaleza monolítica del Pacto de Varsovia». Algo semejante puede darse en este país con el asunto de la OTAN. Tal

vez lo más importante que ocurra si el consenso de unos y otros políticos nos integra definitivamente en la OTAN no sea la integración misma, sino la imposición a los españoles del sentimiento de impotencia, de nulidad política, de su necesidad de obedecer y hasta volver su cerebro y su corazón del revés. Ocurre en efecto, que la situación de partida presenta, con más claridad que ningún otro país de Occidente, un dato que el gobierno y sus aliados en este punto, hasta la extrema derecha, tienen que eliminar: la mayoría de los españoles es contraria a la permanencia de España en la OTAN, y el gobierno está comprometido a celebrar un referéndum sobre la cuestión. Para mantener, en esas circunstancias, la permanencia en la Alianza, no hay más que dos caminos: o un acto despótico claro, o la violentación de unos cuantos millones de conciencias por procedimientos tortuosos, por «lavado de cerebro». Es muy posible que la primera solución (la que adoptarían con gusto los franquistas) fuera menos corrosiva de la sustancia ético-política del país que la segunda. Pero ésta es seguramente la que los sedicentes socialistas tienen más a mano. Con ella el gobierno empezará —si no ha empezado ya— a desintegrar moralmente a los militantes de su propio partido (ya más predispuestos que otros de la izquierda al indiferentismo, por su costumbre de estar en una misma organización con gentes de concepciones muy distintas y hasta opuestas), y de ahí la gangrena se extendería, a través de la potente estela de arribistas que arrastra el PSOE, hasta sectores populares extensos. Hacia dentro es la OTAN para España tan temible como hacia fuera, y más corruptora.

(*) Text publicat en el diari Liberación de Madrid, el 2-12-84.

La pau de les armes, segons Grosz.

Convocatòria del Premi Literari papers empordanesos

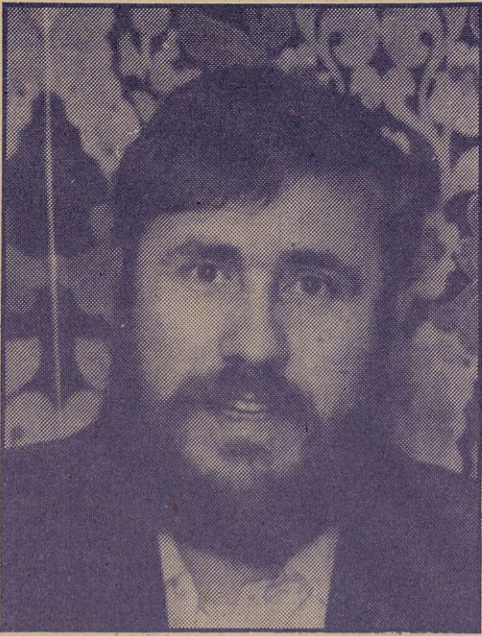
Amb la finalitat d'estimular el conreu de la literatura entre els autors joves, Editora Empordanesa convoca el Premi Literari papers empordanesos, segons les següents

BASES

- 1.— Podran optar a aquest premi tots aquells autors nascuts després del 14 d'abril de 1963.
- 2.— Cada autor podrà presentar, a títol personal o col·lectiu, un o varis treballs rigorosament inèdits, de tema lliure i sense cap limitació de gènere (poesia, narrativa, assaig, ...). L'extensió de cada treball no podrà sobrepassar les 13 holandeses (mecanografiades a doble espai, per una cara).
- 3.— Els treballs s'hauran d'adreçar, abans del 10 de maig de 1986, a HORA NOVA, Carrer Méndez Núñez, 43-45, Figueres, Alt Empordà. Cada original només portarà un lema, sense que hi consti cap dada personal de l'autor o autors. En un sobre a part i tancat, figurarà el lema del treball en la seva part exterior i les dades personals de l'autor o autors en el seu interior. Aquests sobres identificatius només seran oberts després que el jurat hagi fallat el premi.
- 4.— Els tres treballs guardonats seran publicats a les pàgines de papers empordanesos. Els seus autors podran triar entre aquests tres premis:
 - Una motocicleta (amb silenciador)
 - Un viatge a Menorca (una setmana, dues persones)
 - Un lot de llibres valorat en 25.000 pessetes (a triar pel guardonat).
- 5.— El premi, que podrà ser declarat desert, es farà públic el dia 2 de juny de 1986 per un jurat format per Arnau Ambatlle, bibliotecari; Maria Àngels Anglada, escriptora; Joan Ferrerós, catedràtic de Llengua i Literatura; Jordi Pla, catedràtic de Llengua i Literatura; Alfons Romero, historiador; Carme Sanglas, pintora; i Josep Valls, escriptor, actuant com a secretari, sense vot, Rafael Pascuet.
- 6.— La participació en aquest premi implica l'acceptació d'aquestes bases.

Figueres, a 7 de febrer de 1986

Memòria de Just Casero

Només un record?

Jordi Pla

Erem una quarantena els qui ens trobàvem a les 10 del vespre a la biblioteca del Casino. Les notícies del col·lapse provocat per la neu i el vent feien més peremptòria la decisió de suspendre o tirar endavant l'acte anunciat. En Jaume Guillaumet havia dit que vindria, fos com fos, de Barcelona. Hi eran la Mercè, els nens, la mare, els germans... Però, sobretot, hi era la memòria d'en Just. Just M. Casero, lluitador cívic, animador cultural, coordinador de colònies d'estiu, periodista, militant d'un socialisme autogestionari, transformador, arrelat al país i compromès amb els desheretats.

Han passat cinc anys. Els diversos ponents desgranen cadascuna d'aquestes facetes. El «Taller de Teatre» llegeix fragments dels textos que poden ser més significatius. L'ideari d'en Just és una fuetjada que plana damunt quaranta silencis expectants. L'últim «Quiosc», publicat a «Punt Diari» dos dies abans de la inútil intervenció a l'hospital, ens mostra un Just en comunió amb cada un dels indrets de la terra que havia assumit de bat a bat: «*I he sentit ressonàncies de veus com de festa silvestre a les Gavarres, a la Devesa, al Montseny, al Montnegre, al Cap de Creus i Norfeu. A Caballera i al Bestracà, a les Alberes i a Rocacorba. Una gran esperança. Hem perdut tantes coses que ara guanyar-ne una ens pot retornar a la utopia d'un món de tots i per a tots.*»

En Just, cristià que va fer de l'Evangelí la carta magna del seu compromís radical amb l'home, començant pels més febles. En Just, cercador d'una pedagogia tan respectuosa com desvetlladora de les potencialitats de cada infant. En Just, lluitador al carrer, a l'associació de veïns o a la Diputació, fent del seu compromís solidari un treball constant, tenaç, malgrat l'aspror de saber que queda molt lluny la fita i que són molts els reclams del conformisme: «*Ja ho veus. No ets sol, quan desesperes. Som un exèrcit de cansats; d'esplendorosos naufragis a la recerca de l'illa de la palmera solitària. Des de les confortables vores inaccessibles et mires com resisteixes avui i demà el temporal i la calma. Et confonen amb un nedador de fons, i quan aixeques el braç per demanar socors, interpreten que els saludes la bona tarda*» («Quiosc», 12-10-80).

Tinc la impressió que a molts, mentre escoltàvem el testimoni del company que junts recordàvem, ens venia al pensament una pregunta comuna: ¿Què ens diria ara, en Just, quan ja s'han escoltat aquests cinc anys que ens han fet tan cauts, tan estratègics, tan contemporitzadors? Què ens diria, quan la desmobilització, l'escepticisme, la relativització, el conformisme, la passivitat, el verticalisme, la burocratització i el professionalisme s'han emparat, en bona mesura, d'una esquerra que no sap enfilar el camí d'una autocrítica prou valenta i lliure com per esbatre's les regnes que l'emmordassen?

Hi ha un corollari que en Just afegia a un «quiosc» escrit amb motiu de la mort de J.P. Sartre: «*Queda per veure si finalment l'ètica condueix a la revolta*». Potsèr és aquest el gran repte que en Just va afrontar i que la mort va escapar-l'hi. Cinc anys després, molts companys de generació —aquella que sortí de les aules al carrer dient no, enfundada en trenques blau-fosc, amb «*La força d'estimar*» en una mà i el manual de Martà Hamecker a l'altra— ens hem retallat la barba i hem optat per una inefable post-modernitat de boutique. L'arruga és bella. Gerds a la marc de xampany i el darrer film de Bigas Luna. La nostra ètica ha quedat tan arrebossada de paraules i d'autojustificacions que la praxi se'ns ha diluït en el pragmatisme ras i curt. I amb el pragmatisme com a primer criteri podem digerir-ho absolutament tot. Adhuc allò contra el qual, precisament, un dia van fer pinya amb en Just.

Els inevitables aniversaris

La conquesta del buit de Herr Otto von Gericke

Josep Valls

El dia de Sant Valentí d'ara fa exactament tres-cents anys —no sé si ja se celebrava en aquell temps això del sant enamoradís—, el senyor Otto von Gericke, un savi passablement complicat, presentava en públic el seu important i novíssim enginy. Es disposava a demostrar la força del buit.

L'experiència fou cèlebre i ja la coneixia en el batxiller d'abans —tan llunyà, pobret ell!— amb un nom que em semblava altissonant: «Els hemisferis de Magdeburg». I el professor —ignasià, ell, intens d'expressió i sofert de molles, com a bon sacerdot que era—, ens en regalava la composició del lloc: Fou en una plaça pública, tota plena de gent —ell deia exactament: «toda bien llena de gente y criaturas».

Reprenem el fil: l'espectacle consistia a demostrar com dos cavalls, estirant amb tota la seva força cadascun cap al seu costat, no aconseguien separar dos hemisferis que formaven una esfera dintre de la qual s'havia fet el buit.

Ningú no pot negar que això sí que és un aniversari a tenir en compte: arribar a això en ple segle dissetè, és una pura meravella. I consti que ho dic pensant en finalitats eminentment pràctiques, que hauria de ser la primera i última finalitat de la ciència: S'imaginem vostès les pobres mestresses de casa Sankt Goar, Wiesbaden o de Boppard a les que se'ls embussava contínuament, l'aiguera de la cuina? Ara ja no havien de patir més: amb l'invent de Herr Gericke, en virtut d'aquells principis científics que d'una manera tan espectacular el savià havia demostrat a la plaça, l'aiguera en podia resultar desembussada. I Herr Gericke es va fer popular. I és clar que es pot ser popular de moltes maneres: Don Pere Milà i Camps, de Barcelona, ho era molt perquè fou arruïnat per Gaudí, en la construcció de la seva casa al Passeig de Gràcia, coneguda com «La Pedrera»...

L'alquimista de l'Edat Mitjana s'havia passat la vida buscant la pedra filosofal: la blanca, que havia de transformar els metalls en plata, i la vermella, que els havia de transformar en or. Res a pelar-hi: la pedra no es deixava trobar. Més tard, en els laboriosos microcosmos calvinistes de Suïssa i Holanda, la recerca era molt altra, molt més subtil, però tan poc pràctica com la primera, si fa no fa. I, tot i que la natura de l'home és essencialment adoradora, Herr Gericke, anava de dret al gra: al desembussament general de totes les aigueres d'Alemanya, des d'una escola de catacumba, d'abnegació i d'eficàcia.

Un servidor de tots vostès, en recolzament de la tradició de casa nostra de celebrar els aniversaris «importants», sense la qual celebració no sobriem qui eren ni Orwell, ni Carle-

magne, ni JS Bach ni Apel·les Mestres, proposo, des d'aquí, un emocionat record per l'inventor Herr Gericke. I el proposo sobretot a les nostres sofertes mestresses de casa: que el desembussador de cautxú amb mànec de fusta que tenen guardat a sota el safareig, els recordi que tot això que ara és tan fàcil, va comportar unes demostracions públiques, costoses i espectaculars, allà al Magdeburg de 1686, en plena plaça, i amb el fred que devia fer-hi...

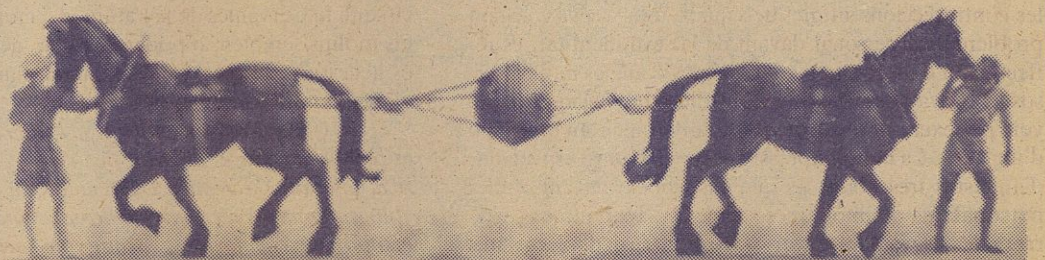
Tres-cents anys després, dia per dia, ens assabentem que al Canadà, concretament a Ontàrio, una avioneta ha caigut sobre un línia de conducció d'energia elèctrica, i hi ha quedat penjada hores i hores, fins que l'han anat a treure, sense que s'hagi trencat cap fil. Ens ho explica Pere Madrenys, al Punt Diari del dia de Sant Valentí, precisament. I ens ho explica en un moment dolç per a aquesta mena de notícies: després de la ensuïada de les nevades d'ara fa quinze dies, quan no va quedar dret ni un pal, com aquell qui diu, i que ens ha demostrat clarament que qui no és escèptic és perquè no vol —tot i que a mi m'agrada de pensar que la manca de protesta general no és altra cosa que el silenci de l'estupor: som com un carlí que no pogués muntar a cavall. Perquè, tal com aventura el cronista, si una avioneta ensopega amb alguna de les nostres línies, és capaç d'abatre tota la xarxa.

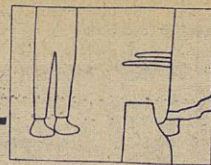
Bonica manera de celebrar l'aniversari de l'invent de la desembussadora, no ho creuen? Hem d'admetre que ens limitem a anar fent, més o menys com aquell personatge de Diderot que «vivait aujour la journée, triste ou gai selon les circonstances». Dit amb altres paraules, ens estem tornant més conformats i passius que els ases de les illes gregues —tot i que Homer, a l'Illiada, fa un gran elogi de la sang freda dels ases...

Si la formalitat alemanya de Herr Gericke alcés el cap ara mateix i veiés que disposes d'uns desembussadors químics i corrosius —de tuf universitari— que fan la competència als hemisferis metàl·lics, però no tenim cura de les torres que ens porten l'energia, el seu orgull ari no el deixaria continuar pensant; ho associaria amb allò de 1973: quan americans i nord-vietnamites es reuneixen a París per posar fi a la lluita a la península asiàtica, es van haver de dedicar unes quantes sessions prèvies a decidir si la taula de negociacions seria rodona o quadrada...

Diu que els cavalls ho veuen tot més gros del que ho veiem nosaltres. A aquells cavalls de Magdeburg l'empresa els degué semblar colossal. Potser la més poètica, la més profunda comprensió del món, és la d'un cavall. «Chi lo sà!».

Reconstrucció ideal del cèlebre experiment dels hemisferis de Magdeburg.

Dal(inventari) provisional.— «Si Hans Castorp peregrinó a la Montaña Mágica en búsqueda inadvertida de las proustianas simientes del tiempo perdido, acercarse a su obra es mirarse en el mismísimo centro de la conciencia de nuestro siglo». Aquestes paraules adreçades per Carlos Rojas a Salvador Dalí, en una de les seves «Cartas abiertas a los vivos y a los muertos» que temps era temps publicava «Destino», esbossen una hipòtesi sobre la inesgotable atracció que ha exercit i exerceix el món dalinià en tots aquells que s'han decidit a explorar-ho.

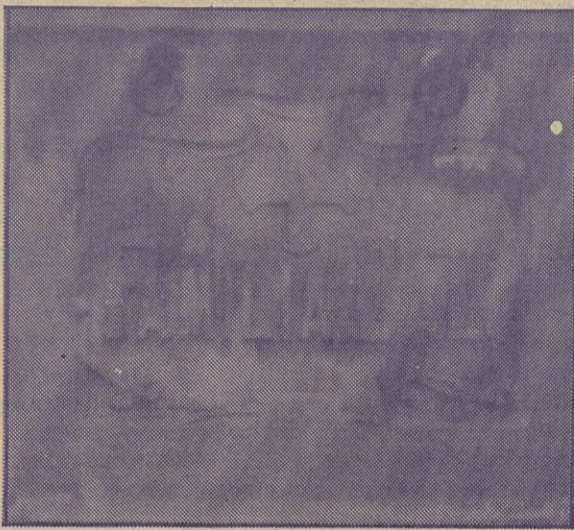
Deia Dalí que a partir d'un determinat moment va deixar de llegir els escrits a ell dedicats, limitant-se des d'aleshores a mesurar el volum de paper que representaven. Deixava pel futur la feina de garbellar la babèlica

producció de textos generada al seu entorn. **papers empordanesos** no pretén pas fer-ne una primera tria, però sí vol endinsar-se una mica més en el «centre de la consciència» d'alguns dels autors que en els darrers temps s'han distingit per la seva exploració del laberint dalinià.

Aquesta sèrie d'aventures s'inicia avui amb una aproximació al món màgic i mític de Salvador Dalí vist per Carlos Rojas, autor d'una de les obres de més gran envergadura sintètica i interpretativa de l'abundant bibliografia daliniana (1). Una aproximació feta mitjançant una entrevista d'ample qüestionari, preparat per Joan F. Burgas i Josep Playà, i posteriorment revisada per Carlos Rojas.

Salvador Dalí II, segons Carlos Rojas

3 tt -mesons

Tomba de Salvador Dalí i Domènec, el germà inevitable de l'artista.

—Comencem pel terme mític. Crec que una de les parts més intrigants i més apassionants, per a mi, no sols de l'obra sinó de la personalitat d'en Dalí i de la relació entre totes dues, obra i personalitat, és precisament la seva facilitat d'invertir els mites, de girar-los com mitjons. Fixem-nos que, en principi, sembla que els mites són irrevocables. El mite, com a producte de l'inconscient col·lectiu, que qualla després amb els arquetips universals (valgui la redundància, perquè suposo que tots els arquetips són universals) és irreversible, però Dalí ha demostrat que aquest no és el fet. I així tenim per exemple que la interpretació freudiana del mite d'Edip dins de l'obra daliniana es transforma en Guillem Tell, on ens trobem que en comptes d'ésser el Fill el botxí o l'assassí del Pare, el Fill dona la immortalitat al Pare. És el Fill que es converteix en el Pare del Pare, perquè, com tots sabem, segons Dalí, el mèrit de Guillem Tell no està en l'habilitat com a arquer sinó que està en la impassibilitat del fill. És precisament el fet que la criatura tingui el valor de no moure's el que fa que la fletxa encerti la poma i no el seu cap. Quan, segons Dalí, inconscientment, el Pare el que vol és matar la criatura, de la mateixa manera que es dona en altres casos tals com el d'Abraham i Isaac, el de Jesucrist a la Creu demanant comptes al Pare per haver-lo abandonat, o en el Saturn-Urà el Pare Temps creador de tot i devorador de tot. Fixem-nos que tots coneixem el nom de l'arquetip de Guillem Tell, però: com es deia el fill de Guillem Tell? Qui ha donat el nom a qui? Evidentment, és aquest fill anònim el qui ha donat aquest nom al Pare i en aquest sentit el fet que, segons sembla, en Guillem Tell no hagi existit històricament mai no és, pel cas, irrellevant.

Pel que fa al terme màgic, val a dir que Dalí assenyala, en una de les tres cites que poso a l'inici del llibre, que «només la màgia l'interessa». Sembla que el món dalinià és un món en transformació, com ho és tot món màgic. En aquest sentit, crec que es correspon a la mateixa aproximació que fa Cervantes de la natura, del món on des de lluny els molins semblen, o poden semblar, gegants. Solament és necessari, després, que la voluntat humana transformi els gegants en veritables molins.

—¿Considereu encertat que, a la llum del vostre llibre, es pogués dir que és possible deduir-ne, a més d'una Retòrica, tota una Gramàtica Daliniana en la qual els diversos «biografemes» a mena de «mitemes» constituïrien la seva component «semàntica», mentre que l'articulació «sintàctica» d'aquesta constituïria la seva dimensió «màgica», alhora que la seva dimensió «pragmàtica» estaria constituïda per l'efecte d'auto-encantament provocat pel seu «poder al·lucinogen sense al·lucinogens»?

—Crec que les dues primeres parts d'aquesta pregunta les he contestat abans. La tercera em sembla molt interessant. Hi estic totalment d'acord, puix que en una altra cita al principi del llibre de Marcel Brion, diu que algú, tal vegada Calderon, va dir que «el màgic més gran i el més prodigiós seria aquell que finalment pogués encantar-se a si mateix». Per cert que l'auto-encantament en el cas de Dalí, no crec que s'arribi a completar mai, segons reconeix el mateix Dalí. El «dream» mai no acaba d'arribar a confondre's amb el «mirror». Dalí mai no acaba d'arribar a Dalí, malgrat la seva evident voluntat d'auto-encantament.

—Val a dir que el «mètode paranoic-crític» és la vergueta màgica que emprà Dalí per a produir el seu Món?

—Evidentment sí, novament em remeto al que he dit abans de la mecànica cervantina —per cert que és curiós que quan Dalí il·lustra el Quixot no ho fa sota aquesta mecànica paranoic-crítica, fa més aviat una il·lustració decorativo-fantàsica, però cal tenir en compte que aquest Dalí il·lustrador del Quixot ja no és el dels anys trenta i ja ha iniciat la seva decadència—. Crec que fou Passeron qui assenyala que algun dia el món suposadament cultural —suposo que es referia a nosaltres— s'adonaria que una de les grans contribucions a la mecànica crítica era precisament el mètode paranoic-crític dalinià, tot afegint que algun dia potser es començaria a aplicar al camp de la crítica, referint-se més a la crítica literària que a l'artística, i he de dir que estic completament d'acord amb ell; i tan d'acord hi estic que, al llarg de l'any i mig que vaig estar treballant en aquest llibre, vaig inventar-me una classe graduada en la qual es va tractar de l'aplicació del mètode paranoic-crític tant en «El Quijote» com en «La Vida es sueño» de Calderón i, modèstia a part, crec que el curs no va quedar del tot malament.

—Comenteu en el pròleg que a l'hora d'apropar-vos al món dalinià heu adoptat el mètode proposat per Ortega en el seu «Goethe desde dentro» degut a que, gràcies a ell, pot analitzar-se la co-determinació entre l'artista i la seva obra. ¿Com heu dut a terme el vostre procés de treball hermenèutic del món dalinià i quina és la resposta a la qüestió que us formuleu a l'iniciar el vostre assaig en preguntar-vos si és l'existència d'en Salvador Dalí «el reflex o el miratge de la seva creació»?

—Ortega deia que ja n'hi havia prou de biografies basades en l'acumulació de dades, ja que arriba un moment en el qual un té la veritable necessitat de tirar-li les dades al biògraf per tal que se les vagi menjant, puix que les anem oblidant tan depressa com les anem llegint. I afegia allò de que l'única aproximació possible a l'obra d'un artista, d'un escriptor, d'un pensador, era veure, no l'evident forma en què l'home havia determinat la seva obra, sinó la forma en què l'obra havia determinat l'home. En altres paraules, i per resumir, diria que tota l'obra daliniana no és ni més ni menys que l'òbvia creació del somni dalinià, però no del somni dalinià com una realització objectiva com a home que fa la seva obra i se'n troba satisfet, com Déu en el setè dia, sinó la creació d'una obra destinada a anar-lo moldejant i apropant-lo a la imatge del mirall, a la imatge veritable de Salvador Dalí. Crec que aquest és també el cas de Picasso i Goya; fixem-nos sinó en el salt brutal que Goya dona des de l'època del cartons per a tapissos fins a l'època de les sèries de gravats, dels «Capritxos», quan es queda sord, o en els darrers trenta anys de la vida d'en Picasso, quan aquest es troba ja esgotat com a creador i la seva obra és una mena de teràpia de l'home per tal de resoldre els seus problemes davant la pròpia identitat.

—En el vostre llibre assenyaleu que «certaines alusiones plásticas de Salvador Dalí (...) exigen dos traducciones en

Poc abans de la seva marxa cap Atlanta, on els alumnes de la Universitat d'Emory l'estaven ja esperant, Carlos Rojas ens va rebre al jardí de la seva casa pairal que es troba prop de l'antic nucli medieval fortificat de la vila de Maçanet de Cabrenys, sota l'alta carena de Les Salines. Allà, en un racó ombriu i acollidor, s'inicià la conversa entorn el Món Mític i Màgic que batega al fons de Salvador Dalí...

—En el pròleg del vostre llibre assenyaleu que sense l'Anne Pasek, n'Eduardo Rojas i en Marcel Martínez, que un matí de l'estiu del 83 us varen moure a escriure «El Mundo Mítico y Mágico de Salvador Dalí», potser l'obra hagués esdevingut una «novel·la» anomenada «The Dream and the Mirror». Una vegada publicat el vostre assaig, ¿queda en peu aquesta «novel·la» de la qual «tot resta inèdit a excepció del títol, perdut en un altre mirall dins d'un altre llibre»?

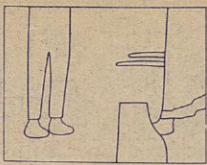
—És un títol que es troba dintre de la meua novel·la «Conversaciones con Manuel Marià» on es parla d'aquest llibre «The dream and the mirror», del qual només tenim el títol dins la novel·la escrita per Manuel Marià. Això per una banda, pel que respecta als fets, ara bé d'una manera inconscient i, precisament llegint la vostra pregunta, em vaig adonar que «The dream and mirror» és el drama de la pèrdua o de la recerca de la identitat daliniana per part de l'artista. El mateix Dalí ha dit, més d'una vegada, que cada cop que tracta d'apropar-se al veritable Salvador Dalí, aquest s'allunya més d'ell com el somni d'un home que tracta d'apropar-se al seu propi mirall i aquest, amb la seva imatge, va allunyant-se en la mateixa mesura que el somni tracta d'apropar-se al mirall.

Pel que fa a la «novel·la», n'he començat una que, com es diria en el llenguatge judicial, és, ara per ara, «secret de sumari». Dues vegades l'he començat i dues vegades he tingut dues falses sortides, és a dir, m'he adonat que no anava enlloc, que m'estava ficant en un «cul de sac» i vaig deixar-la; més ben dit, cada vegada creia que la deixava definitivament, però ara li he vist una nova perspectiva i aquest estiu m'hi trobo treballant de nou, en ella. Encara no estic segur de si estic o no en el veritable camí. Si, a l'à tardor, quan torni als Estats Units, la nova aproximació a la novel·la no em conveng, la tornaré a deixar de costat una tercera vegada, no sé si temporalment o d'una vegada per totes, i llavors començaria a treballar amb Goya. Crec, sigui dit entre parèntesi, que la novel·la genèricament, és infinitament més difícil d'escriure que un llibre d'erudició; almenys ho és per a mi.

—«El Mundo Mítico y Mágico de Dalí» forma part d'una trilogia que vàreu iniciar amb «El Mundo Mítico y Mágico de Picasso» (Planeta, Barcelona, 1984) i que teniu previst cloure amb un altre volum dedicat a Goya. ¿Per què heu escollit els noms de Picasso, Dalí i Goya per a la vostra trilogia? ¿Hi ha una mena de fil roig que doni il·lació a les tres parts d'aquesta trilogia?

—Evidentment, sí. Ens trobem amb tres artistes totes les contradiccions íntimes dels quals, tota la seva constant problemàtica personal davant de la seva identitat, es reflecteixen d'un forma evolutiva i des d'angles molt diversos a la seva obra. Això, com he dit altres vegades, no ho veig per exemple en l'obra d'un Zurbarán, d'un Murillo o d'un Miró. La meua impressió personal, com a espectador d'aquestes tres obres, és que ens trobem davant d'unes personalitats hamòniques, almenys aparentment, darrera de la seva obra pictòrica. Per tant, cap d'aquests tres noms entra dintre del marc de la trilogia. En canvi, Velázquez, per exemple, sí que s'hi podria fer cabre.

—Ens podríeu esboçar l'abast semàntic dels termes «mític» i «màgic» que apareixen en el títol del vostre llibre?

lenguajes distintos: exactamente igual que las imágenes paranoico-críticas», per afegir després que «el artista establece un código secreto en ciertas obras suyas, sólo descifrables a través de las vivencias de la niñez cuya íntima y secreta lectura permanece vedada a los demás». A l'hora de desxifrar els seus quadres, quins mecanismes de «traducció» heu seguit?

—Els de la seva pròpia vida i, a més, per variar una mica, per sortir del món plàstic que fins ara hem comentat, si acudim a la seva interpretació del «Mite Tràgic de l'Àngelus de Millet» —obra que, per cert, no ha estat mai traduïda a l'anglès, només hi ha dues edicions franceses, l'edició de la Tusquets, aquí, i una edició italiana, raó per la qual quan vaig donar una conferència sobre el tema, els meus col·legues es van quedar bocabadats perquè desconixien l'existència del llibre—, ens trobem que ell diu que el que es veu no és el toc de l'«Àngelus», allò és l'enterrament d'una criatura i està convençut que no ho podrà demostrar mai. Quan comença el llibre es troba a París. Quan s'esdevé la invasió dels alemanys el llibre es perd i no es torna a trobar fins després de 30 anys; al llarg de tot aquest temps, la tècnica li ha permès de fer una radiografia microscòpica del quadre, i veritablement el que hi ha a sota de la cistella de les patates, als peus de la pagesa, és, evidentment, la caixa d'una criatura. Sense la problemàtica daliniana, en la qual no vull entrar perquè bé prou que n'he parlat en el llibre, respecte el seu homònim i germà mort, em sembla que ell mai no hagués pogut entreveure la primera intenció de Millet en aquest quadre. Evidentment, després hi afegeix allò que li consta per una certa correspondència de Millet que l'artista havia començat amb aquesta idea, però com que els quadres tristos ja no es venien, l'havia canviat: Això de la carta s'ho inventa; no en tenia cap necessitat, però s'ho inventa. El mateix passa pel que fa referència a la «mantis religiosa». Ja que sense la problemàtica amb la seva mare, no ho hagués pas pogut esbrinar...

—Us agradaria contrastar la vostra interpretació amb el propi Dalí?

—Amb Salvador Dalí, quan vivia, sí. Per a mi, Dalí és mort i em sembla una vergonya que l'ésser humà que fou no estigui avui dia en una institució mèdica i sanitària especialitzada en gerontologia a càrrec de l'Estat espanyol o de la Generalitat de Catalunya, o de tots dos, o de qui sigui, però, això sí, degudament atès i, com hagués dit l'Antonio Maura, «amb llum i taquígrafs».

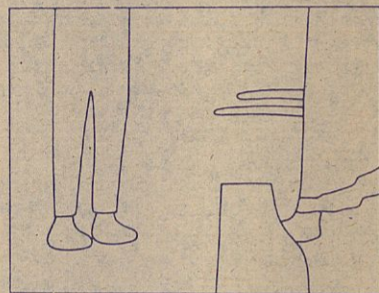
Però tornant a la pregunta, em sembla que en Dalí era molt més revelador en un moment dialèctic, que no pas en un moment confessional. En aquest sentit trobo molt més il·luminador «Entretien avec Dalí», de Bosquet, que la «Vida secreta». Penso que això podria quedar justificat per la seva necessitat de trobar l'altre dins d'ell mateix, de completar la seva identitat amb l'enfrontament amb l'interlocutor.

—En el vostre llibre assenyaieu que Salvador Dalí «nunca se olvida de que él comparte la identidad de su padre y de su Hermano, por cuanto los tres se llaman igual y seran el mismo hombre, o el mismo monstruo, en tres personas distintas». Sembla, doncs, que aquesta relació triangular sigui com una mena de caixa de ressonància de la Santíssima Trinitat, en la qual el Pare assoleix el paper de Déu Pare, Salvador Dalí el paper del Fill i el germà mort el paper de l'Esperit Sant. Què n'opineu?

—No hi estic pas completament d'acord. El Pare és el Pare Temps, l'etern enemic, l'etern boixí; el Fill és l'etern redemptor frustrat de si mateix, el qual dona la immortalitat

L'Àngelus de Millet i croquis de la part inferior del quadre fet a partir de la radiografia realitzada pel Museu del Louvre a petició de Salvador Dalí. La intuïció daliniana era certa: sota la cistella de patates del quadre, el que en realitat hi ha és el taüt d'una criatura.

at al Pare; i l'Esperit Sant, teològicament, malgrat que confesso no entendre res de Teologia, és el sentit de comunicació entre el Pare i el Fill. En aquest cas, el germà mort no estableix la comunicació entre ambdós sinó que és la frustració de la seva pròpia identitat i, com ell diu, «l'altre botxí».

—¿Considereu el seu germà mort com el factor determinant darrera instància de la seva «vida» i de la seva «obra»? ¿O més aviat creieu que la importància que té el seu germà mort en el «Món Mític i Màgic» de Salvador Dalí estriba bàsicament en el que el mateix representa per a Ell el Fantasma del Fill Ideal dels seus Pares que una vegada mort el condemna a viure degut al desig patern i matern de cobrir el seu buit amb la seva fidel reproducció? ¿No es podria dir en termes psicoanalítics que la figura del seu germà mort és un «desplaçament» en el qual es «condensa» la relació dels pares amb aquell que el va precedir en el temps?

—Evidentment, sí. I voldria afegir que tota o la major part de la problemàtica daliniana —perquè la relació amb la mare és una altra cosa— comença abans de néixer Dalí, exactament el dia que mort el seu germà, nou mesos i nou dies abans del naixement d'en SD. Ell, inconscientment, i després conscientment, canvia les dades del naixement i de la mort del seu germà perquè sempre havia dit que el seu germà havia viscut set anys, cosa que no és veritat ja que visqué vint-i-dos mesos, i que havia mort quatre anys abans que ell nasqués, cosa que tampoc no és veritat ja que va morir un any abans de néixer ell. Després de demostrar-li el Morse, amb les partides de naixement a la mà, que el seu germà havia mort nou dies i nou mesos abans que ell naixés, és evident que SD ha de saber que a ell no el van concebre com es concep un altre ser humà, que els seus pares, en ajuntar-se, el que volien era ressuscitar el fill mort; o almenys això és el que va voler el Pare.

—¿En quina mesura considereu que la lluita fratricida amb el seu germà mort hagi pogut condicionar el posiciona-

ment d'en Dalí vers la nostra «guerra civil» en general i vers el franquisme en particular?

—La nostra guerra civil, en general, i el franquisme, en particular, no ho sé, perquè psicològicament no m'ho he plantejat. Suposa que tots els qui van viure la guerra com a adults, com Dalí, o com a criatures, com la vaig viure jo, i precisament el final de la guerra, aquí on ens trobem, tots tenim el complex de culpabilitat. En el cas de Dalí, hagués estat molt lògic i em semblaria gairebé inevitable que això ho relacionés amb el problema de caïnisme dintre de la seva pròpia vida. Ell ha dit moltes vegades que cada dia destrueix el seu germà, cada dia l'ha de matar per poder continuar vivint. Lògicament, això no s'aguanta de cap manera, perquè si el destrueix cada dia això vol dir que el seu germà ressuscita immediatament tan bon punt l'ha destruït. Respecte al franquisme, en particular, em sembla que aquí ja ens apartem de la tragèdia i estem entrant en el camp de la comèdia i de la bufonada nacional quan Dalí tracta d'apropar-se al franquisme i viceversa.

—Al llarg del vostre llibre l'Anna Mª Dalí apareix en diverses ocasions. Així féu esment d'ella amb motiu de: l'Escena de la patada que va rebre del seu germà en ocasió de l'arribada del cometa Halley —el qual, per cert, vertiginosament s'apropa de nou—, de que a l'hora de deixar el seu germà el seu aprenentatge de bruixot l'escolleix junt amb el seu Pare com a model dels seus quadres, del seu llibre, de la rebuda que va dispensar a en Ignasi Agustí, de la seva participació a l'hora d'elaborar el Pare el seu Testament; però si es llegeix el vostre llibre en relació al recentment publicat per Rafael Santos Torroella («La Miel es más dulce que la sangre». Seix Barral, Barcelona. 1984), amb el que en la tercera part del vostre assaig hi manteniu un permanent diàleg en tractar les complexes relacions entre Salvador Dalí i Lorca, no deixa de sorprendre el paper secundari que sembla donar-li a l'Anna M^a en la formació del Món del seu germà. A la vostra manera de veure, quin fou aquest paper?

—Una model que tingué a l'abast.

—En el vostre llibre una vegada de passada es parla de «l'hermafrodita Amanda Lear». Tota vegada que al llarg del vostre assaig parau de «las íntimas contradicciones carnales» de Dalí, de la seva «oblicua homosexualidad» així com del seu permanent cultiu de l'«ànima», és a dir, de la seva part femenina, i us féu ressó de «la inconfessable confessió» que l'any 68 li féu a en Louis Pauwels en el sentit de que «al envejecer me voy sintiendo un poco más atraído por los hombres»? ¿Quin paper considereu que va jugar Amanda Lear dins el Món dalinià?

—El paper que va jugar Amanda Lear dins el món dalinià el desconec completament. Gent que l'havia coneguda a ella o a ell, com es digui en aquest cas, deia que era una persona molt decent i molt desgraciada i que, de tota la gent que ha envoltat Dalí, potser era una de les persones més netes i transparents. Al Teatre-Museu la tenim, naturalment, com a Andròmeda...

Quant a «l'obliqua homosexualitat» de Dalí, vaig parlar amb Martí Costa, Bibliotecari de Peralada i company de curs de Dalí, i amb Josep Carbó ex-alcalde de Peralada, que anava dos anys més endavant que ell a l'Institut. Tots dos coincidiren en dues coses: que mai no hi havia hagut cap comentari sobre la possible homosexualitat de Dalí i que mai ningú no hagués pogut sospitar que arribaria a ser un gran artista, ja que a l'Institut no destacava pas com a gran dibuixant.

A través de Fermí Vidal, deixeble de Ramon Reig, he conegut el testimoni pòstum d'aquest darrer el qual, en

Carlos Rojas

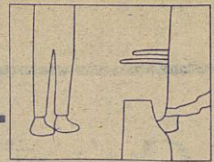
Carlos Rojas i Vila (Barcelona, 1928) és doctor en filosofia i lletres i des del 1957 dicta cursos de literatura castellana a la universitat d'Emory (Atlanta, EUA). Escriptor prolífic, ha guanyat els principals premis literaris espanyols en llengua castellana. També, a estones perdudes, pinta, i ha exposat els seus treballs en els Estats Units, Mèxic i Espanya.

És autor, entre altres obres de ficció, de «El asesino de César» (1959, Premi Ciutat de Barcelona), «La ternura del hombre invisible» (1963), «Rei de Roma» (1966), «Auto de fe» (1968, Premi Nacional de Literatura Miguel de Cervantes), «Azaña» (1973, Premi Planeta), «Memoria inèdita de José Antonio Primo de Rivera» (1977, Premi Ateneu de Sevilla), «El ingenioso hidalgo y poeta Federico García Lorca asciende a los infiernos» (1979, Premi Nadal) i «Conversaciones con Manuel Marià» (1983).

D'entre la seva obra assagística destaquem-ne «Porqué perdimos la guerra» (1969), «La guerra civil vista por los exiliados» (1975), «El pintor Miquel Capalleras» (1980), «La Barcelona de Picasso» (1981), «El mundo mítico y mágico de Salvador Dalí» (1983).

En l'actualitat, mentre segueix donant els seus cursos d'hivern als Estats Units i passant els estius a Macanet de Cabrenys, Carlos Rojas està preparant «El mundo mítico i mágico de Gova».

arribar Dalí a la glòria, digué: «me n'alegro molt, però mai no m'hagués pogut imaginar que arribés a ser l'artista en què s'ha convertit». Reig havia dit, amb raó o sense, que en Núñez el considerava, a ell, molt més ben dotat que Dalí.

Pel que fa a la qüestió de l'homosexualitat m'inclino a creure que tot allò que diu en Dalí a «La Vida secreta», que es disfressava de rei o de nena, recollint-se el sexe, tot això em sembla que són imaginacions a posteriori. El que, en envellir-se, cada vegada es pugui sentir més atret pels homes, això, ho ha dit ell. Val a dir que, en aquesta darrera etapa es pot constatar que en Dalí es disfressa més de vella que de vell.

—En el vostre llibre assenyalau que «Por muy grande que sea la influencia de Gala (...) los problemas de su puesta a prueba como artista o como dueño de su identidad (...) sólo podrá planteárselos y resolverlos él mismo». Al marge del Poder que Dalí va delegar-li per a gestionar el Principi de la Realitat del seu Teatre, ¿es pot dir de la Gala que aquesta no deixa d'ésser —ni més ni menys— que l'actriu principal del seu Màgic Teatre on posa en escena la *Metamorfosi dels seus Mites Familiars*?

—Es pot dir això, però crec que Gala no és ni molt menys fonamental dins l'obra de Dalí. Tots sabem que les seves relacions conjugals van acabar acumulant una gran quantitat d'odi entre els dos; que ell li pogués trencar unes costelles quan la va apallissar a París, és un fet que no s'improvisa: hi ha molts anys de verí per arribar a aquest punt. Per altra banda, mentre no se'm demostrï el contrari, no veig en la seva dona cap personalitat capaç de poder influir, a nivell intel·lectual o artístic, en un home com Salvador Dalí. En altres paraules, la seva relació amb ella em sembla una més de les imatges que ell crea i que explota fins i tot comercialment.

—També comenteu que a Salvador Dalí «le engendran destinado a dos caídas: la pérdida del Paraíso al venir al Mundo y la pérdida del Mundo en la Muerte...» ¿Es pot dir que tota la seva biografia és una lluita impossible contra la Vida i contra la Mort i que «la vida ficticia que se inventa» i el *Món Mític i Màgic* que produeix li serveixen per a sublimar, en l'auto-teràpia del seu *Lúgubre Joc*, la doble impossibilitat de no haver nascut i de no estar condemnat irremissiblement a morir?

—Sí, totalment d'acord. És curiosa la interpretació que ell fa del Paradís perdut d'Otto Rank. És molt més encisadora la interpretació que fa Dalí del trauma del naixement que no pas la que fa el mateix Dr. Rank. Per a Dalí, néixer és la pèrdua del Paradís Original i és ben curiós que si, per una banda, el néixer suposa dins d'un inconscient col·lectiu i, per dir-ho així, nacional, ens trobem amb aquella analogia entre la imatge Paranoico-crítica i la Mecànica màgica, en relació al món exterior de Cervantes, ara ens trobem que per altra banda, encara que no esmenti el nom de Calderón. Dalí no fa més que parlar, a la seva manera, del «Pecado de nacer» calderonià.

La mare no surt mai en la seva iconografia, si deixem de banda una caricatura de la seva infantesa en la qual hi ha tota la família en una barqueta. El «Je crache sur le portrait de ma mère» s'ha de traduir com: «esborro el retrat de la meua mare». Crec que Dalí, en certa manera, no deixa d'autojutjar-se partint de les seves pròpies arrels que, com he dit, s'inicien abans de néixer, de la dialèctica amb el germà, en Guillem Tell, amb la mare que l'ha condemnat a néixer. Fixem-nos que dins d'aquesta dialèctica, de la mateixa manera que Guillem Tell immortalitza el seu pare, en morir la seva mare es jura immortalitzar-la. Curiosament no la immortalitza en la seva obra, com fa amb altres membres de la seva família, ja que la mare n'és totalment absent. La immortalitza en la seva pròpia vida i així ens trobem que, de la mateixa manera que Guillem Tell dona la vida al Pare, aquí és el Fill el que li dona la vida a la Mare, redimint-la del pecat d'haver-lo fet néixer. Però, per altra banda, ens trobem que la mare esdevé la mantis religiosa i el fill, per venjar-se'n la sodomitza, com es pot veure a la «Gâre de Perpignan». Sodomització que li podia venir suggerida pel dibuix d'en Millet que Bradley Smith recull en «L'Arte eròtica dei grandi maestri» en el que es pot veure un acte de sodomització.

—En la vostra «Carta Oberta a Salvador Dalí» assenyalau que «No me cabe duda que en usted concurren al menos dos hombres, o quizás una seria infinita de hombres, como en ciertos personajes de Borges», i recordeu que en certa ocasió Dalí afirmà «que el propósito fundamental de su vida no era la pintura, sino el encuentro consigo mismo», i afegia que «cuanto más se aproximaba a Dalí

«También le permite la muerte un timbre al lado de la cama», escrigué Carlos Rojas premonitoriament abans de l'incendi de Púbol. Il·lustració de Carme Sanglas

Dalí al llarg de la seva biografia, s'ha arribat a trobar? ¿S'ha trobat amb el Dalí que perseguia? Tanmateix, en aquest sentit, en un altre punt del vostre llibre assenyalau que Dalí «en múltiples máscaras, sus mágicos e incansables avatares, intenta hallar la única que le corresponde, la del verdadero Dalí», i més endavant comenteu que Dalí «no termina de encontrarse en ninguna de las máscaras donde pretende resumir su identidad». ¿No serà això degut a que la seva «identitat» és el producte de tot el seu infinit carnaval de màscares?

—Parcialment, sí. La seva identitat és el producte de tot el seu carnaval de màscares. Però, per altra banda, em sembla que la vida ha provat que Dalí no ha arribat a trobar-se a si mateix i el seu drama ha tingut el més inesperat dels finals: senzillament, la mort en vida.

—Sota quines màscares creieu que s'amaga ara Salvador Dalí?

—No hi ha màscara perquè ara no hi ha Salvador Dalí.

—Al llarg del vostre text feu diverses referències disperses als darrers anys de Dalí enclaustrat al Castell de Púbol després de la mort de la Gala. ¿Quina consideració us mereix el darrer lustre del «Món Mític i Màgic de Salvador Dalí»? Dins la mitologia daliniana, ¿quin paper juga cadascuna de les persones que l'envolten, abans al Castell de Púbol i ara a la Torre Galatea?

encara que van trigar bastant mesos a publicar-lo. Quan es va produir el famós incendi del Castell de Púbol no va passar-me mai pel cap la idea d'aprofitar els esdeveniments per afegir un altre capítol al llibre, ja que aquest no és pas una biografia sinó una interpretació d'un artista a través del seu art i una interpretació de l'art a través de l'home.

Quant a la consideració que em mereix la gent que l'envolta, em sembla que ja he contestat abans quan he dit que creia que Dalí hauria d'estar en una institució mèdico-oficial a càrrec de l'Estat o de la Generalitat o d'ambdós, voltat d'especialistes i no d'infermeres.

—En comentar el quadre «*Dos mesitas de Noche y una Cama atacando violentamente un violoncelo*», datat al 83, assenyalau que «vistas las circunstancias, la autoría de Dalí puede ponerse en duda». Mr. Descharnes, l'exègeta del darrer Dalí, en un text aparegut recentment sota el títol «*L'immortalité, Michel Angel et Dalí*» desqualifica als que «dubten de l'autoria de l'obra reproduïda pel darrer Dalí» argumentant que les 100 darreres pintures de *Porliligat i Púbol* (1981-83) són com les fulles del seu autobiogràfic diari en les que re-treballa temes d'altres èpoques amb noves tècniques. Com a biògraf de Dalí, que en penseu d'això?

—Em limitaré a citar les últimes paraules d'una novel·la que després es va convertir en una pel·lícula molt famosa: «Que verde era mi valle». La novel·la acaba dient: «perquè jo ja no crec res, crec que tot és mentida».

—Des de Púbol estant per la màgia de la seva paraula Dalí va transformar un edifici històric com era la Torre Gorgot en un àmbit mític com és ara la Torre Galatea. ¿Com interpreteu aquesta singular transformació màgicomítica? ¿Com valoreu en termes «mítics» el canvi d'escenografia que ha representat el trasllat del Castell de Púbol a la Torre Galatea arran de l'incendi?

—Tan sols opino que el que han fet a la Torre Galatea no m'agrada en absolut, que el color marcit de la façana em sembla un crim, que la decoració em sembla una mala imitació de la «Casa de las Conchas», de Salamanca, i que tota la imitació dels ous típics dalinians, al damunt de la façana, en el millor dels casos és reiterativa. Si Dalí realment fos viu m'agradaria de parlar amb ell i saber la seva opinió sobre la façana, vista des de la vorera de la Galeria d'Art que es troba davant de la Torre.

—De la lectura del vostre llibre es pot deduir que la possibilitat del mateix va sorgir un matí de l'estiu del 83 i que vareu cloure a la tardor de l'any següent, ja que l'última referència hemerogràfica en la bibliografia és del 24-IX-84. A la llum d'aquest context, ens podrieu dir si la frase «También le permite la muerte un timbre al lado de la cama...» es pot interpretar com una mena de premonició vostra de l'incendi de Púbol que tingué el seu origen en aquell «timbre»?

—No ho havia pensat mai, però la pregunta em sembla fascinant.

—En relació a les altres biografies de Salvador Dalí, quina considereu que és la vostra singular aportació amb aquest llibre?

—Una biografia completa de Salvador Dalí, crec que no existeix. Hi ha interpretacions parcials de la seva vida i obra: la d'en Santos Torroella —excel·lent per cert—, la d'en Lluís Romero —interessantíssima en molts aspectes— però no hi ha cap biografia oficial com per exemple la de Patrick O'Brian en el cas de Picasso que em sembla que és la millor que hi ha. Per altra banda considero que tampoc no fa falta ja que una biografia, obligatòriament, ha de separar l'home de l'obra. Crec que Salvador Dalí home, separat de l'obra, no existeix.

El meu llibre no és cap «biografia», raó per la qual considero que la meua aportació és, en tot cas, de caire més interpretatiu que informatiu.

Ja començava a vesprejar quan Carlos Rojas ens va acompanyar pel caminal fins al cotxe amb el qual vàrem reprendre, sota la llum insurrecta del capvespre, el viatge de retorn cap al punt de partença a través d'uns paratges plens d'al·lucinants revolts que inventen miratges nodrits amb la substància mateixa del nostre Somni. Ja de Nit arribàvem a la Ciutat: tot era fosc mentre el senyor de la Torre, a l'ombra de la Cúpula, continuava descabdellant el seu enigma sense fi del que ja nosaltres mateixos en formem part...

Crònica apassionada del catalanicidi lingüístic (*)

Joan Ferrerós

En cetarem el tema amb un fet anecdòtic i significatiu que fou el que protagonitzà el senyor Coll —de «Tip y Coll»— qui, com vostès deuen saber, es negà a contestar preguntes que li traduïen al castellà i que altra gent havia formulat en català. Argumentava que no tolerava que no li fessin les preguntes directament en castellà. Tot això a Catalunya, exactament a Barcelona. El senyor Coll té per absolutament obvi que la seva llengua, el castellà, és una llengua de primera, principal, i que la llengua dels catalans és de segona, prescindible davant de la principal doncs. Segons aquesta classificació, la llengua secundària valdria per a relacionar-nos entre els catalans inter nós, però la bandejaríem immediatament quan entre nosaltres escoltés, parlés, existís algú de llengua castellana. Altrament cometríem una intolerable falta d'educació perquè voldria dir que considerem les dues llengües al mateix nivell. La cosa funciona així dins del cap del senyor Coll, persona considerada progressista i tolerant, valgame déu! ¿Per què ell i altres troben natural aquesta desigualtat inicial a favor del castellà i a Catalunya? ¿Ha estat sempre així? Troben corrent aquesta subordinació del català respecte del castellà a causa d'una acció política que des del segle XVIII ençà han portat a terme tots els governs d'Espanya, acabada de néixer quan els exèrcits castellans i francesos vençeren la resistència que oposava el país a la desaparició política i a la integració a Castella. Era la guerra de Successió de 1714. L'acció política que s'inicià fa més de dos-cents cinquanta anys i que no ha acabat ha consistit en un enorme feix de lleis, ordres i disposicions destinades a la desaparició de la llengua catalana; es tractava de fer una Espanya sinònim de Castellà, la qual havia d'expandir-se fins a substituir tota la resta peninsular. Aquest esforç per al genocidi lingüístic com sabem no ha tingut èxit complet de moment, però sí que l'ha tingut de forma parcial: per als espanyols de dretes i d'esquerres és natural, com veïem abans, que els catalans araconem la nostra llengua quan algun d'ells és present. D'aquelles lleis expansionistes amb tots els tentacles per a llur aplicació és del que s'ocupa el llibre

Cèdula de Carles III establint l'obligació dels comerciants de portar els llibres de comptabilitat de les empreses en castellà.
Francesc Ferrer, cronista apassionat del catalanicidi lingüístic.

que presentem (1) del senador Francesc Ferrer i Gironès. Ressegueix totes les disposicions legals que anaven destinades a facilitar l'expansió imperial del castellà a base de fer desaparèixer el català a partir del Decret de Nova Planta de 1716 i que promulgà Felip V, el primer monarca borbó, després d'haver sotmès i abolit la Confederació Catalano-aragonesa, vella mil·lenària des de la Marca Hispànica Carolíngia.

Aquesta consideració de «català» igual a «llengua marginal» a casua de les accions de govern recopilades en l'obra de Francesc Ferrer, també han produït efecte entre els catalans; una mena de complex d'inferioritat lingüístic: molts consideren normal abandonar la seva llengua de seguida de sentir un altre parlar en castellà. Sense saber ni si és entès. També es detecta en consideracions sobre l'«estat de la llengua». Per exemple, fa quatre dies el president Pujol en una conferència pronunciada a l'ajuntament de Barcelona, trobava que els castellans parlants havien de tenir la mateixa tolerància per a la llengua catalana que els catalanoparlants teníem per a la castellana que, de forma mansa i tolerant, sentim —i comprenem i parlem— arreu que ens ho demanin. O sigui

que d'entrada les aspiracions de normalitat per a la llengua del país arriben —en boca del seu president— a què sigui tolerada. Sense l'acció política dels governs centralistes i que el senyor Ferrer ha sistematitzat i que ens ofereix en forma de llibre, el president de Catalunya només trobaria normal l'estat de la llengua segons la mateixa idea de normalitat que té la senyora Thatcher respecte de l'anglès.

És decisiva l'obra de Francesc Ferrer perquè, per primera vegada, tenim a l'abast, allò en què ha consistit la persecució política de la llengua, quines persones la inspiraren i l'executaren, etc. Badia i Margarit té una obra anomenada «Ciència i passió dins la cultura catalana»; immemorable en el seguiment de la història cultural d'aquest país és indestruïble d'aquest sentiment de passió, que fóra insòlit envers cultures que han tingut l'estat a favor i que no han hagut de sobreviure als atemptats a què les sotmetia l'estat a què quedaven incloses. El llibre de Ferrer encomana aquest entusiasme apassionat de seguida d'iniciar la navegació a través de l'aridesa de la documentació legal, esdevinguda amena per les reflexions a què convida l'autor entre ordre i ordre. El viatge a través dels arxius de

l'anticatalanisme legal objectiva un assumpte que encara avui és qualificat d'exagerat per prohoms de l'estat que diuen ser partidaris dels drets humans. Cara al país, ensenya —i això és l'important— que si volem ser normals, normals i corrents, es fa difícil de compartir un estat que, governat per dretes o esquerres, ha tingut per objectiu arribar amb mètodes brutals o amb vaselina democràtica d'aquella que consisteix a fer votar tot l'estat un assumpte que només afecta Catalunya, a asfixiar la llengua; mostra l'obra del senador gironí també que la llengua catalana fou llengua natural i oficial del país fins fa dos segles i mig; de llavors ençà ha resistit amb prou èxit però ha quedat en mala posició en la consciència de catalans i forasters, tal i com hem vist en aquelles dues anècdotes. És probable que encara estiguem a temps d'usar-la amb la normalitat perduda, però no badem perquè el desig d'anorrear-la no ha pas acabat: només cal constatar ara mateix els nombrosos frens als camps educatius, funcionaris, etc. Encara que només

sigui per la inèrcia de la temporada que reflecteix l'obra que presentem, no ha pas conllos.

(*) Text de la presentació de l'obra a la Biblioteca del Casino Menestral de Figueres, el dia 27 de febrer de 1986.

(1) *La persecució política de la llengua catalana*. Francesc Ferrer i Gironès. Barcelona, 1985. Cultura Catalana Contemporània, XVII. Edicions 62.

A la Llibreria
ELS TROBADORS
de l'Escala hi trobareu
llibres de nou i
llibres de vell

LLIBRERIA
ELS TROBADORS
PASSEIG DEL MAR 2
l'escala - alt empordà
Llibreria especialitzada
en temàtica
de l'Empordà

Paisatges amb poetes

Florència: Franco Fortini i Carlo Betocchi

Mª Àngels Anglada

Sembla que, actualment, tots els escriptors italians visquin a Milà o hi hagin viscut. Sortosament, han nascut i han crescut en altres ciutats, hi tornen, les duen al seu cor. N'hi ha, també, que habiten a Roma, a Venècia, a Parma...

Comencem, però per Florència i, més concretament, per la Firenze de Franco Fortini, és a dir, de Franco Lattes. Em referiré sempre, en esmentar els seus poemes, al llibre «Poesia e errore», Mondadori, 1969, que recull, de vegades modificant-se l'ordre, la seva obra lírica: «Al poco lume», «In una strada di Firenze», «Una facile allegoria», «I destini generali», «Poesia e errore». Franco Fortini va néixer a Florència l'any 1917; es llicencià en lletres, fou redactor del «Politécnico» de Vittorini, d'«Avanti», i exercí la crítica literària. Viu a Milà d'ençà del 1945.

Ara, des de fa tants anys, el poeta, doncs, viu allunyat en l'espai de la seva ciutat nadiua. Però

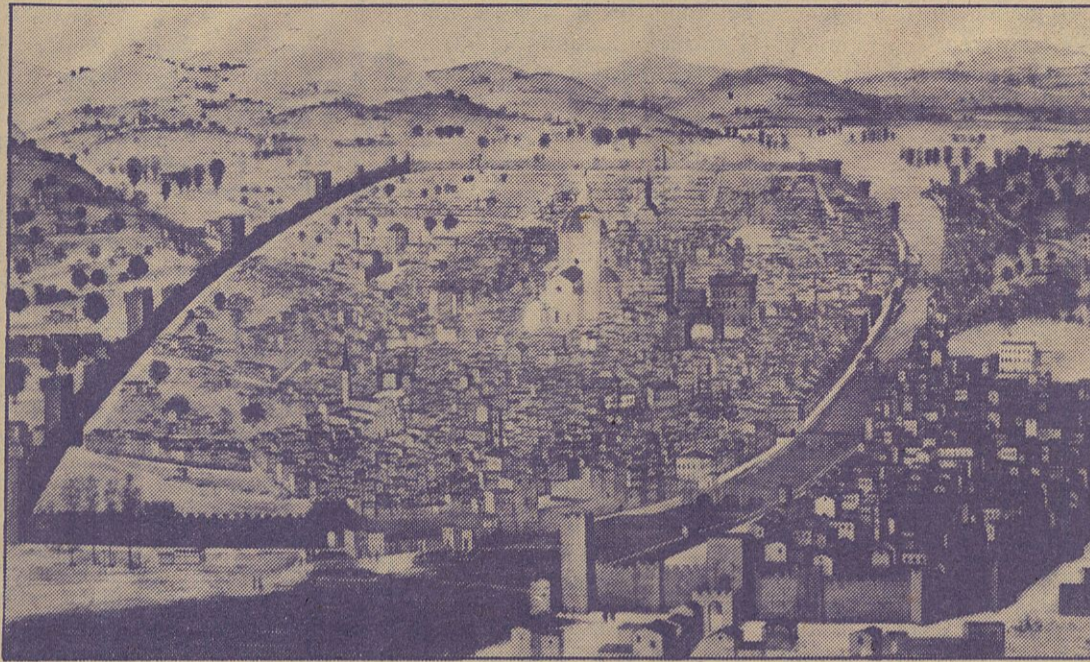
*«aquella ciutat
no la puc oblidar
encara que sé
encara que sé que no hi puc
tornar»*

afirma al poema «In lingua mortua», escrit justament l'any de la separació amb la ciutat toscana. Com podria oblidar-la un fill seu, si ja no podem fer-ho els qui només l'hem visitada uns quants dies? Nosaltres l'hem sorpresa tan sols en un dels seus moments: o bé a la primavera, quan són florits els camps de roses, o en el sec estiu, rarament en els hiverns visitats per una boira lleugera... El poeta la coneix en tots els seus moments, des de miradors molt diferents; la recorda, també, des de situacions diverses: la llunyania, la tornada ocasional, l'enyorança d'amors de joventut, la identificació.

La primera vegada que l'esmenta, en els versos suara citats, el record és més aviat una enumeració acolorida, impressionista — el color de les oliveres, les roses amargues, les columnes felices, els rengles de xiprers damunt la Mensola. És encara una memòria poc elaborada, poc filtrada pel garbell del temps i el treball interior. Més endavant, el poeta pensa, a «Plaza Tasso», en els barris de misèria, en els carrers pobres, els llores polsosos; una ciutat ben diferent dels coneguts itineraris turístics.

És a partir del poema «Camposanto degli inglesi», referència al cementiri situat a la Plaza Donatello, que Fortini comença una veritable recreació lírica de la seva ciutat. L'espai natural i humà s'uneix constantment a la presència amorosa, en recordar com els jardins cremaven les fulles que la tardor feia caure mentre ell i la noia passejaven pels carrers, amb una boira tènue damunt dels plàtans:

«els llums incerts, les grans ombres / dels jardins, la grava, el teu

Vista panoràmica de la Florència del segle XV, segons una pintura anònima

pas ple i pausat / i al llarg dels murs dels cancells / la pedra feia —em deies— olor d'octubre, i el fum / tenia flaire de camps i de veremes.»

La pedra com un ésser viu, la bella pedra de Florència, és una constant en els poemes de Fortini. I la relació amb la seva pàtria adés es marcada per l'amor, adés per la ira. Una passió amorosa per la ciutat dicta la bellíssima «Sextina a Florència», escrita entre 1948 i 1957, molt abans, doncs, que Joan Brossa tornés a acreditar entre nosaltres aquesta antiga i rigorosa composició trobadoresca. Les paraules triades per Fortini com a final de cada vers, són significatives: flor, terra, argent, sal, herba; pedra:

*«estèrils estrènues adolescents
pedres
més que els canvis dels núvols
en flor
i que la veritat avara de cada
herba
que segueix les estacions de la
terra
fóreu per a mi ciència d'amarga
sal
impenetrables torres d'argent.»*

A les pedres adolescents — viu i insòlit adjectiu per qualificar aquests murs tan plens d'història— s'afegeixen les oliveres, els xiprers i les roses a «Via Marta». Cal arribar, però, a «In una strada di Firenze» per trobar l'absoluta identificació del poeta amb la seva ciutat; amb les pedres de la seva contrada natal. El poema és suggerit pel pati del palau Spinelli-Rasponi, a Borgo Santa Croce. Dins el palau hi ha un pati de pedra, amb esgrafiats antics, que encisen l'autor: figures mítiques, corones de fulles, llores i roserars. Amunt, pel cel, passen núvols que ombregen el pati:

*«també dins meu passen
aquests núvols,
també dins meu s'alcen aquestes
parets.»*

Per això, mira una vegada i una altra aquell silenci, les corones d'heura antiquíssimes, i creu que dins la pedra existeix verita-

blement una rosa.

La poesia materialitza l'instant fugisser; de vegades, però, les sensacions i els sentiments són variables. No per això el seu torsimany deixa de ser sincer. La mateixa ciutat amb què s'identifica, és, més endavant,

«ciutat que no vaig entendre mai»

i que només pot no fer-li mal si n'és lluny; només pot estimar el seu temps si no la recorda d'una manera massa punyent.

Ens haurem d'acomiar del poeta amb aquesta impressió d'enuig vers la ciutat de les flors? No serà pas, així. Una darrera visió ens en donarà una síntesi de sensacions diferent, una mirada totalment diversa. Serà quan l'observi des del —jardi— fort Belvedere, de l'època dels Medicis, en un dia suspès entre l'estiu i la tardor, i en l'hora també que s'escola entre la tarda i el vespre.

Aleshores, allò que era una gràcia inaccessible en el pensament, esdevé una real ondulació de turons. El riu és aigua il·luminada, les cúpules es tornen marbres i teules; les vil·les no són adornades amb taques de colors, sinó amb plantes vives i reals: un jardiner les rega, una noia estrangera es corda la sandàlia. I tot aquest conjunt, vist a començaments d'un octubre especial, «quan l'ombra és encara estiuenca i el sol més ingenu», a l'hora del capvespre, proporciona al poeta una nova imatge, per a ell, florentí, desconeguda, de la seva Florència.

Una impressió semblant, però més espectacular, n'havia rebut el nostre Carles Riba en una tempesta d'estiu, tal com ho narra en el pròleg de «Salvatge cor»: «Les súbites fulgors se succeïen, es repetien, es responien i es corresponien, a un ritme i amb longitud d'acció mai iguals, a altures sempre diverses de l'aire, en quarts sempre inesperats del cel. Sota aquella estranya festa de focs lívids, la ciutat restava dreta, graciós i adusta com és. Cúpules, pinacles, torres, merlets, coronant

panys de mur invisible, dolces aigües baixes, cimes irregulars de jardins, cada element es delatava, sol o junt amb altres, quan era el seu imprevisible torn. La ciutat semblava afirmar-se'm en una presència essencial...»

En el panorama tardoral i daurat de la vila, el poeta s'ha reconciliat amb la que anomenà en versos anteriors, potser recordant el més il·lustre dels seus fills exiliats, ciutat amarga. Ens podem quedar, doncs, amb aquesta tendresa com a impressió final, ja que «El forte del Belvedere», del 1957, va seguit només de dos breus poemes en el llibre que recull la seva obra.

Betocchi, a l'inversa d'altres escriptors, davallà de més al Nord —nasqué a Torí, 1899— cap a Florència, on estudià i establí la seva residència. Hi fundà la revista «Frontespizio»; a Florència publicà «Realtà vince al sogno», «Altres poesie», «Notizie de prosa e poesia», «Poesie»; a Milà «un ponte nella pianura» i «L'estate di San Martino», 1961, la darrera de les obres que conec.

El poeta, però agrimensor del seu segon ofici, treballà molts anys fora de la ciutat: se n'anava el dilluns al dematí, cap a la carretera entorn de Siena, cap a l'Amiata, cap als pobles toscans que reflectia en la seva poesia. Els títols dels poemes, «Cant d'una veremadora», «Pasqua des d'un tren», i d'altres, són prou il·lustratius. No és el seu un paisatge ciutadà. Si l'he dut a aquestes planes, doncs, és per un altre

motiu: una curiosa coincidència d'imatges amb un text del nostre Gabriel Ferrater.

Es tracta del poema de Betocchi «Guardo, nel mezzodi», «Esguardo, al migdia...». Poema ple de referències a un entorn quotidià, senzill: un pati vell, contemplat en els seus detalls, les teules, les canals, la paret enguixada de nou, una vespa que xumzeja entorn del vell mur. Una manera de construir el poema que podríem anomenar realista, i que el crític Oreste Macrí defineix com una significació lírica de l'element familiar, com a centre mòbil de qualsevol mite terrenal; una lírica eixuta que vol conservar la veritat de la visió poètica amb una reserva de la intel·ligència que no deixa desbordar el sentiment. Mots que podríem aplicar amb poques variacions, a l'autor de «Les dones i els dies».

El poema de Betocchi es refereix al ple migdia; en canvi, Ferrater encapçala el seu amb el títol de «Punta de dia»: tots dos, doncs, es refereixen a una sensació en una hora concreta. Ambdós són escrits en decasíl·labs nostres, i l'extensió dels poemes és semblant. Semblança que augmenta en la darrera imatge que, amb els mots que la precedeixen, abasta vuit versos en el poeta català i nou en el florentí. Betocchi, però li dona una caire més serè, menys trist:

*«...tornada una nena
la seva ànima, dintre, és com
un pinyol de préssec, la meva
vida
res més, sense polpa, rugosa».*
Per a Ferrater, l'hora matinal és una font de desconhort:

*«...i sé que res no en sortirà que
no
fos ahir en mi desconsoladament,
i em fa
fred de mirar-me, un dia més,
pinyol
tot salivat, pelat de polpa,
fora nit.»*
Cal afegir que el recull de Ferrater —en aquest cas «Da nece pueris»— és del 1960 i precedeix, doncs, d'un any, el llibre de Betocchi. No és gens probable que el poeta italià conegués, en aquells anys, el del seu col·lega; és més tard que la poesia ferrateriana ha influït en autors estrangers, com el francès Cliff, gran admirador i deixeble confessat del nostre autor. S'ha de parlar, doncs, d'una notable coincidència en la imatge poètica, més colpidora perquè és una comparació poc banal, insòlita, gens clàssica, que no forma part dels tòpics literaris acostumats.

Llibreter

alemany

Pujada del Castell, 43

FIGUERES

Els Quaderns dels Indiketes.— Amb una aflluència de públic mai no vista que sorprenué els organitzadors de l'acte i els propis assistents, el proppassat 15 de febrer fou presentat, a la Biblioteca del Casino Menestral Figuerenc, el primer número («Els orígens de l'home a l'Empordà», d'Eudald Carbonell i Enriqueta Pons) dels **Quaderns dels Indiketes**, nova col·lecció dirigida per Carles Vallès i Genar Fèlix. Actuen de presentadors l'historiador Joaquim Nadal, el parlament del qual reproduïm en aquesta pàgina, l'arqueòloga Aurora Martín i el propi Carles Vallès, qui fins i tot parlà en indiketa amb certa soltura.

Pròleg oral (*)

Joaquim Nadal

Ja en el pròleg he intentat explicar, des de la meva ignorància en matèries relacionades amb la prehistòria, que em semblava que aquest llibre podia interessar-nos a tots els ignorants en prehistòria (...) I una de les coses que podem trobar-hi és una resposta a una pregunta, segurament clau, i que potser no ens hem formulat mai i que és la següent: ¿existiria avui, l'Empordà, just en el moment en què s'intenta la cristallització institucional de les comarques; existiria demà, si no fos la peripècia del col·lectiu humà implantat sobre el territori de l'Empordà des dels temps prehistòrics? La resposta, des del meu punt de vista, em sembla molt clara: indiscutiblement, no.

La resposta és clara perquè res no és ni etern, ni sobrenatural, ni irrepètib, si no que tot allò que ens trobem entre mans és el fruit d'una transformació progressiva de l'acció humana i de l'acció constructiva o destructiva dels col·lectius humans que l'han fet servir; i això és tan elemental que és la història mateixa i per això la història té un sentit, i per això la història no és un exercici radicalment inútil; i per això em sembla a mi que és bo que existeixin uns quaderns que intentin explicar-nos bé el passat.

Perquè gratar en el passat po-

dria ser un exercici apassionadament inútil. Inútil per intel·ligible moltes vegades, amb un llenguatge esotèric aplicat només als iniciats; inútil per reiteratiu, inútil per mecanicista, inútil moltes vegades per pura pedanteria dels historiadors. La història, però no és res de tot això. La història vol ser un compromís pràctic de comprensió dels mecanismes que donen lloc a tots els salts endavant que d'una forma o altra configuren el nostre present. Qualsevol mirada endarrera pot no trobar res, cap explicació perceptible, si no és entenent aquest procés acumulatiu i aquesta relació dialèc-

tica cap al progrés que la Història ens explica. De fet és que, a l'Empordà, qualsevol paisatge pintat per qui sigui podria semblar-nos igualment meravellós fa dos, tres o cinc mil anys que ara, però no seria igual i no tindria els mateixos elements i no hauria sofert un procés de transformació i no hauria arribat a la realitat concreta d'avui, si no fos la sedimentació progressiva i acumulativa de fets culturals i humans implantats damunt del territori.

Jo no vull dir res més que això: l'Empordà avui no existiria si no fos pels homes que hi van viure, hi van patir, s'hi van barallar, van menjar o van patir gana fa cents o mils o algun centenar de milers d'anys; i això és apassionadament important si llibres com el que avui presentem ajuden a fer-ho entendre, no a uns quants iniciats que ens parlen un mateix llenguatge, si no (...) a la gent del carrer, la gent que és ara aquí perquè abans hi va haver-hi aquests indiketes (...) I el fil conductor és prou clar com per a què aquest llibre sigui una peça clau a partir d'ara com a text de les escoles de l'Empordà.

(*) Resum de la presentació pública d'«Els orígens de l'home a l'Empordà» a càrrec de Joaquim Nadal.

Els Quaderns dels Indiketes

Genar Fèlix

La causa del plantejament inicial d'aquesta col·lecció caldria buscar-la en la mateixa necessitat de localitzar els temes de la ciència més universal i donar-los a l'abast del públic mitjà. Avui en dia, és obvi que els aspectes més universals de la ciència i la investigació es realitzen localment, i no és, sinó amb l'acoblament, a modus d'un «puzle» gegantí, dels diferents elements locals, que s'aconsegueixen els avenços més notables.

Per altra part existeix en el nostre país un abisme, sovint insalvable, entre la investigació i la divulgació dels temes més genèrics. Amb els «Quaderns dels Indiketes», hom es planteja el transport de la informació dispersa en les publicacions especialitzades, a una publicació accessible, amb voluntat didàctica i popular, i amb un llenguatge àgil i planer on la part gràfica hi prengui part activa.

I potser, una de les raons principals que ens han animat i, al cap i a la fi, ens han dirigit, ha estat la vocació pedagògica, en veure la manca de textos particulars en les escoles de la

comarca.

D'aquesta manera la col·lecció comprendrà diverses sèries cromàtiques que es succeïran arbitràriament, i que tractaran sobre temes monogràfics o pràctics i metodològics.

Els temes monogràfics seran els tractats dins el temari escolar i que, pel seu caràcter territorial reduït, el complementarien. El seu llenguatge senzill i divulgatiu els farien aptes, a la vegada, per a la consulta d'un públic més genèric. Tanmateix, s'inclourien, com a temes monogràfics, altres aspectes de la vida i cultura del país.

Els temes pràctics i metodològics estarien dedicats exclusivament al públic escolar. Foren una alternativa a les pràctiques de camp i laboratori que hom realitza en el curs escolar, amb una aplicació senzilla i una base tècnica avançada.

Algunes de les sèries de pròxima aparició seran, el passat, l'entorn, les lletres, els homes, les eines, i els quaderns blancs, dedicats als temes pràctics.

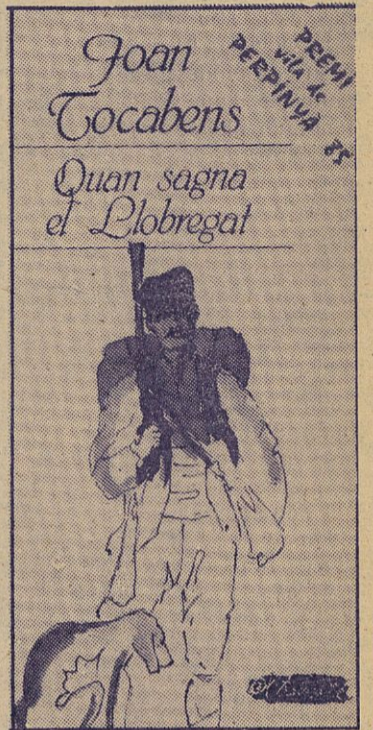
Una novel·la de l'Albera

Jordi Pla

Una novel·la d'un empordanès del Vallespir o d'un vallespirenc de l'Empordà, segons la branca materna o la paterna del seu autor, nascut —justament— al Portús. Una editorial —«Llibres del Trabucaire»— que irromp a la Catalunya Nord amb una voluntat de consolidació, malgrat les enormes dificultats existents. Què és *Quan sagna el Llobregat*?

(1). Una novel·la que resseguint, com l'autor, les afraus d'aquest riu empordanès (no del seu homònim!) ens situa dins la màgia d'un escenari natural, els encontors feréstecs de l'Albera, on els mítics contrabandistes, hereus dels qui glossà la poesia popular, esdevenen herois meitat per l'infortuni, meitat per la força que els encomana la terra aspra. L'acció s'hi succeeix ràpida en un marc on l'aventura i el seu desenllaç es fan tan imprevisibles com la presència fugaç de les mosteles i els senglars que el poblen. Es una geografia magnificada per l'heroïcitat i el tremp dels qui la recorren furtivament, esquivant una justícia que senten com a forana. Tanmateix, aquesta geografia, brodada d'una toponímia rica de referències, és resseguida amb una calidesa extrema. És un dels encerts del narrador. Com havien fet Bosch de la Trinxeria i Marià Vayreda, Joan Tocabens sap dotar al seu paisatge de la cadència que l'acció i els seu substrat anímic reclamen: ara reflex de l'angúnia, ara tornassol de lirisme; adés escenari dels gestos humans més contradictoris, adés símbol d'un averany, la naturalesa apareix com una mare que infanta els destins dels seus fills. No és el tel·lurisme implacable i dominador (aquell que Víctor Català escolpi amb tons de tragèdia), ans més aviat la imatge del palmell d'una mà que hom pot contreure o estendre, segons cada ritme vital i que conté esbossats els traços de fortuna o malastrugança per a qui sap llegir-los. Per això en Joan, l'heroi venjatiu, té una carta a la mà que no tenen els seus oponents antitètics, el Tolèda i el Monget. La mateixa terra acull i rebat els qui distintament la trepitgen.

Hi ha un cert esquematisme en el traçat dels personatges, potser excessivament monolòtics, poc flexibles al pas dels esdeveniments, així i tot, el dinamisme que pren l'enjòlit a partir del misteriós viatge a Andorra manté viva l'expectança del lector, que té la sensació d'haver deixat una primera meitat del text rica en la descripció del clima evocat, per passar a una segona on l'acció preval damunt la recreació. Es perd en intensitat dramàtica i es guanya en la intriga argumental, en l'enteixinat de l'anècdota. Potser el final resta a mercè d'aquesta voluntat de sorprendre el lector i cau en una certa superficialitat, sobretot si tenim en compte l'elaboració que mostren

Portada de «Quan sagna el Llobregat», de Joan Tocabens.

els primers capítols. Una societat ens hi és descrita: la dels pobles que viuen arran de frontera, amb les seves connivències avials amb el contraban, entès pels uns com un mitjà de supervivència i pels altres com una forma d'extorsió en benefici propi. Pel que fa al llenguatge, finalment, són copioses les referències al dialecte rossellonès — quan intervenen determinats personatges — i també als parlars de transició del nord empordanès, la qual cosa constitueix per si mateixa una aportació valuosa. Hem de lamentar, amb tot, una certa descurança en l'ús de diversos barbarismes (no pas dialectalismes) tant de lèxic com de morfosintaxi en la veu del narrador, així com alguns lapsus en la transcripció ortogràfica d'alguns termes.

Si en una propera edició aquestes qüestions — que no afecten la bona qualitat de la novel·la — són arrançades, *Quan sagna el Llobregat* haurà assolit la presentació impecable que el seu bon nivell mereix.

(1) Joan Tocabens: *Quan sagna el Llobregat*, Llibres del Trabucaire, Perpinyà, 1985.

N. de la R.— «Llibres del Trabucaire», la nova editorial catalana de Perpinyà, presentarà el seu projecte editorial i els llibres fins ara publicats pròximament a Figueres. (Atenea, Casino Menestral, 8 de març).

La moguda literària gironina

Josep Mª Fonalleras

F a temps que un seguit de circumstàncies han fet parlar molta gent d'una certa efervescència literària gironina. Existeix, realment? Qui escriu a Girona? Quines han estat, aquestes circumstàncies?

No m'agradaria ara fer un repàs exhaustiu d'aquesta suposada moguda. El meu interès és molt més modest. Em limitaré a enunciar algunes dades d'aquest fenomen, algunes explicacions, a la vegada que intentaré oferir un petit panorama de la gent que ara, avui mateix, escriu a Girona.

D'entrada haig de dir que no crec en l'existència d'un grup cohesionat, amb idees estètiques afins i amb criteris literaris similars. S'ha donat el cas que uns quants escriptors han nascut a la llum pública en els darrers 4 o 5 anys, però, com veurem, les discrepàncies són més profundes que no pas les conjuncions.

Una dada a tenir en compte és l'aparició (l'any 1981) del premi de narració curta Just Manuel Casero. Aquest premi, organitzat per la Llibreria 22, ha donat a conèixer a Miquel Fañanàs, Miquel Pairoli, Maria Mercè Roca, i qui signa aquestes ratlles.

Però no solament això. La Llibreria 22 s'ha convertit en una mena de catalitzador de tota aquesta gent, mitjançant la publicació d'alguns relats, la presentació pública dels seus treballs i una certa tasca d'investigació literària.

Una de les altres dades importants, caldria anar-la a cercar en el terreny editorial. L'aparició d'Edicions del Pèl ha permès que una bona part d'aquests escriptors hagi pogut veure publicada la seva primera obra sense necessitat de recórrer a nivells superiors. Això, no cal dir-ho, pot tenir l'inconvenient d'una distribució concentrada en un àmbit reduït, però al menys permet una difusió que, d'altra manera, seria ben difícil.

Quina ha estat la darrera dada que ens pot ajudar a entendre aquest fenomen? La continuada presència d'escriptors gironins en diversos premis literaris. A nivell de les comarques gironines, l'esmentat «Casero» i els «Ciutat d'Olot»; i a un nivell més nacional, el «Victor Català», el «Folch i Torres», el «Prudenci Bertrana», el «Recull» i el «Saber». En aquest espai de 4/5 anys, els diaris han vist com les seves planes dedicades a Cultura es veien atapeïdes per un seguit de gironins que escriuen prosa.

La tradició literària gironina més recent és prou coneguda i reconeguda pel que fa al vessant poètic, però el treball novel·lístic o contístic havia quedat una mica desplaçat. Quina ha estat la gent que ha provocat aquesta renovada tendència?

Podríem començar pel cas més espectacular, el de Maria Mercè Roca. En el darrer any ha guanyat el Premi «Recull», el «Bonmatí» de periodisme i el «Victor Català». En l'actualitat és a punt de publicar dos llibres de narracions breus. La seva prosa té referències rodoredanianes, amb una especial incidència de les anotacions minucioses, extremadament descriptives, i amb una línia

aparentment senzilla. La complicació del seu treball rau en l'acurada selecció del material amb què basteix les seves narracions. Unes dades concretes, corprenedores i quotidianes tenen el suport d'un llenguatge especialment equilibrat i madur.

En l'actualitat, Maria Mercè Roca té una columna setmanal al Punt-Diari, on, a partir d'experiències personals, dóna una visió singular, sempre amb l'ajut d'una eina poderosa: la llengua.

La Maria Mercè Roca, parlant del seu treball, diu: «no sé per què escriu. Trobo la pregunta difícil, complexa, gairebé indiscreta. Però sí que és veritat que m'agrada, escriure, i que em trobo més a gust i em sento més segura escrivint que parlant, passejant o prenent un cafè».

Miquel Pairoli, per la seva banda, té una columna (dia sí i dia no) al Punt-Diari, va quedar finalista del premi Casero i té uns quants projectes a punt d'enllestir. La seva és una prosa deutora d'en Pla i dels novel·listes italians (Ileixi's Buzatti, Pavese o Bassani). Ha publicat a la revista gironina Senhal un recull inèdit, una part d'un dietari personal on reflecteix bona part del seu ideari. Parla de l'escriure com un pur entreteniment, com un engany al temps, i comenta que el realment important és la vida. Considera que la novel·la és una mena d'edifici on la feina d'un bon arquitecte és imprescindible al costat d'una feixuga dedicació a la llengua.

Aquesta preocupació és gairebé obsessiva en la prosa de Toni Puigvert. Amb unes arrels poètiques, amb una obra poc coneguda, i amb un considerable bagatge cultural, les narracions de Puigvert són essencialment un culte lingüístic. Recentment ha guanyat una menció al premi Sa-

ber, que la revista del mateix nom publica en el seu darrer número. La seva prosa té els models dels clàssics catalans, és acurada i lleugerament barroca.

Miquel Fañanàs encapçala un grup d'escriptors que potser intenten posar més relleu en l'agilitat dels arguments, en una construcció atractiva del diguem-ne «fons» de la narració. El seu llibre «Susqueda, i altres narracions», d'Edicions del Pèl, és una mostra d'aquesta literatura «consumista». L'argument explica la possibilitat de destrucció del pantà de Susqueda i el posterior anegament de tota la plana d'Anglès, fins a Girona. Una construcció àgil i dinàmica d'aquesta ciència-ficció casolana va permetre que el llibre fos el best-seller de la festa del llibre 1984. El mateix Fañanàs, parlant de la seva concepció de la literatura, diu: «La veritat és que molt sovint jo mateix m'he preguntat per què escriu. No he trobat encara una resposta única i convincent, i més aviat em decanto per una sèrie de factors animics dispersos i, a voltes contradictoris. Hi ha, és clar, el rept que suposa enfrontar-te amb un full en blanc i omplir-lo de paraules que tinguin sentit, que les frases vagin configurant el fil conductor d'una argumentació lúcida i que, al capdevall, el munt de folis guixats revesteixin una certa dignitat d'obra literària. Un altre element pot ser el d'un cultiu de l'ego, vessant en la blancor del paper una projecció personal i intransferible que amaga la vanitat de saber-se transmissor d'idees i de conceptes. En el meu cas, cal tenir en compte també un intent de defugir la rutina de la quotidianitat utilitzant una elevació cap a la imaginació, fent servir la fugida cap a la ficció com una vàlvula alliberadora de neguits excessivament simples. Per què escriu? Per-

què és veritat que des de fa molts anys m'ha agradat això de juntar paraules i donar-los-hi un sentit. Perquè m'ho passo bé veient com l'esquelet narratiu imaginat va agafant forma fins convertir-se en una narració coherent i ben estructurada. Per què escriu? Im'ho preguntes tu?»

Si parlem d'una literatura «moderna» potser ens hauríem de referir a Xavier Coromina i Jordi Arbonés. Tot i que caldria matisar el que entenem per «modern», aquests dos escriptors (joves i ben poc ortodoxes) ho són en contraposició a «classicisme». L'un, finalista del premi Bertana amb «Per a qui es baten els ous?», i l'altre amb el llibre «Cròniques de la Girona oculta», connecten amb temes del dia, i utilitzen un llenguatge ambivalent, amb notable presència de l'argot i de la investigació formal.

L'Arbonés diu: «Per què escriu? mmmmm... m'ho he preguntat moltes vegades. Però, què em diríeu si us digués que quan suco la ploma d'estruç al didal de la xinesa se m'arrissen els pèls de tot el cos i se m'escarola el cervell? Doncs em diríeu: mita que és curiós. I jo de seguida contestaria: sí, molt... mmmmm, i em quedaria pensatiu, rumiant. Llavors, estranyats afegiríeu: si molestem ens n'anem... Però jo, posant cara xiroia us diria: no, i ara, de cap manera. I rient continuariem jugant a boixes. Jo dissimularia la meva inquietud amb una fatxada d'alegria. Sí, ho faria per no amoïnar-vos. Però vosaltres que no sou bords, amb veu baixeta i confident diríeu: estem segurs que alguna cosa et preocupa, no et concentres en el joc, i ens has tirat una botxa als ronyons. Llavors m'hauria de treure definitivament la màscara i admetre que estava preocupat... mmmmm, sí, segurament seria això el que

passaria. A qui toca?»

No voldria acabar sense fer esment de Jordi Soler i de Toni Vinyes. El primer, dibuixant del Punt-Diari, té una producció sarcàstica, cínica, amb un especial barroquisme i amb una prosa dura i divertidíssima. L'única producció coneguda és la de les seves col·laboracions en el Punt. Durant l'estiu, de la mateixa que altres escriptors que hem esmentat, va publicar uns contes breus, de caire estival, especialment recomanables. (aquest aparador que el Punt va oferir és una bona mostra de l'activitat literària gironina que algun dia caldria estudiar més a fons).

Toni Vinyes, finalista del Víctor Català, té una gran producció, de la qual només es coneix «El misteri de robí negre», una novel·la juvenil. Practica sobretot la literatura fantàstica i el relat destinat als més joves, amb unes grans dosis d'imaginació.

No m'he referit a gent com M.A. Gardella, M. Assumpció Cantalozella, Josep Valls o Dolors Garcia, per no ferir susceptibilitats, atesa la seva procedència no gironina. No cal que parli de la seva qualitat (en el cas dels tres primers prou reconeguda; i en el cas de la darrera, guanyadora del Casero l'any 1985, pressuposada). En tot cas, en una anàlisi més extensa i reposada, potser seria bo de fer una explicació global del fet literari de les comarques gironines.

Quant a mi mateix, només voldria afegir una cosa. Aquest article ha estat fet una mica a correuita. Un tema com el que ens ocupa requereix criteris molt diversos i una elaboració molt pacient. Només he intentat oferir un panorama general. Les ambicions i les produccions que hem vist són molt diverses. L'única unió, l'única relació és el marc geogràfic, i una certa connexió a nivell personal. Si d'aquí en sortirà alguna cosa, és una premonició que ara no m'escou d'escatir. El temps, la vida, i Déu, ho diran. Si poden.

Vista parcial de la moguda literària gironina segons Del Pozo

Després d'omplir la cantimplora plena de benzina impresa a la Llibreria 22, gimnàs natural dels atletes de l'olivetti gironins, l'Arc és un bon abeurador on divagar i passar l'estona amb bona companyia

Que l'Empordà és terra de gent d'art i lletres, és cosa sabuda. I tanta ha estat la popularitat adquirida per alguns d'aquests que molts, en pensar en la nostra comarca, només al·ludeixen a ells, a més, naturalment, de la tramuntana i l'art romànic.

La nostra tramuntana, però, ha enventat també un bon nombre de persones dedicades a la ciència, potser d'aparença més seriosa, però no exempts d'apassionament i de l'impetuositat que diuen que ens marca. Pensem, per exemple, en Monturiol, inventor infatigable i comunista utòpic; en Vayreda, carlí empedreït, militar que en plena guerra no dubtava a passar al camp enemic per collir una planta interessant sense preocupar-se del perill; o en Sotet, militar que anà a les Filipines a fundar la primera Facultat de Farmàcia del país.

Certament, no podem parlar d'una ciència empordanesa — com tampoc no podem fer-ho, em sembla, d'una ciència catalana o italiana, posem per cas — sinó de l'aportació empordanesa — o catalana o italiana — a la ciència, al progrés científic universal.

I si ho anem mirant al llarg dels temps, l'Empordà — els empordanesos — ha tingut un pes específic considerable en el desenvolupament científico-tècnic a casa nostra. Vegem-ne, a grans trets, algun exemple:

El segle X, l'Empordà restà vinculat a una de les figures més importants de la ciència de l'època, Gerbert d'Orlhac, matemàtic i astrònom occità, futur Papa Silvestre II, a través del Comte de Besalú Miró Bonfill, de qui fou amic i amb qui es relacionà sovint.

El segle XIV, un dels metges més prestigiosos i personatges més influents a la Cort de Pere el Cerimoniós, fou el jueu figuerenc Cresques Elies.

Dues centúries més ençà, Leonard Jaquí, d'Empúries, fou un dels metges i professors més cèlebres de diverses Universitats italianes.

Continuant amb la mateixa professió, ja en plena Il·lustració, el figuerenc Josep de Masdevall fou àrbitre quasi indiscutible de la sanitat espanyola en els regnats de Carles III i Carles IV.

Ja al segle XIX, la nostra terra és capdavantera en alguns avenços científics:

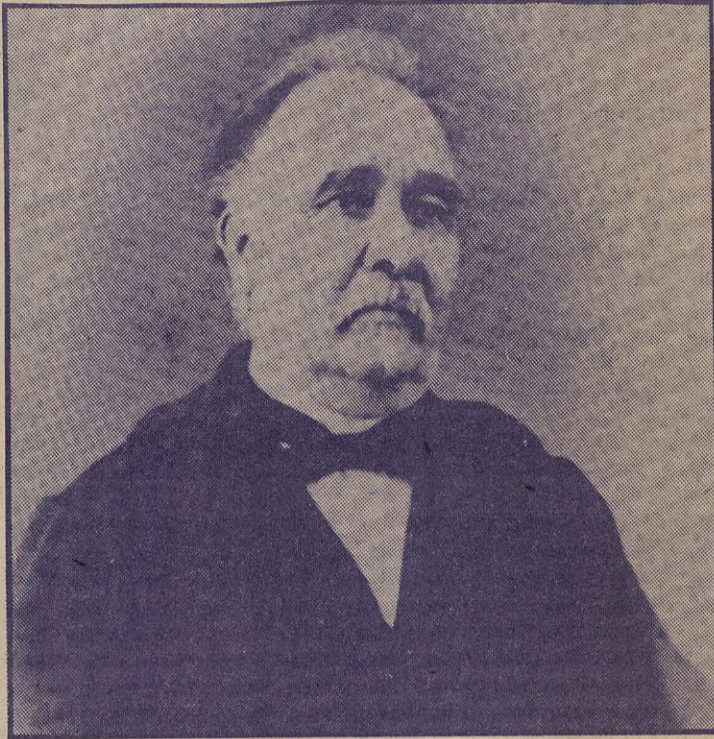
El 1859, Monturiol feia les primeres proves del seu Ictineu.

El 1876 s'experimenta per primer cop a la Península Ibèrica l'arc voltaic. El lloc fou l'Institut de Figueres.

El 1881, Vayreda publicà un dels primers treballs científics en català de la Renaixença: «Excursió botànica al Baix Empordà».

Ja a començaments del segle actual, funcionaren a l'Empordà dos importants observatoris astronòmics, els responsables dels quals, Patxot a Sant Feliu de Guíxols i Ribes a Cabanes, mantingueren contactes amb els millors professionals de l'època, nacionals i forans.

Podem esmentar la Granja-Escola de Fortianell, un dels centres de formació agronòmica més

Narcís Fages i de Romà (1813-84), advocat figuerenc impulsor de l'agricultura moderna a l'Empordà. Gràcies a ell es fundaren la Granja Escola de Fortianell (1855-1937) i la Societat d'Agricultura de l'Empordà (1845), la primera entitat de foment de l'agricultura de l'Estat.

Alguns comentaris històrics sobre l'Empordà i el conreu de la ciència

Joan Vallès i Xirau

d'Agricultura de l'Empordà, la primera de l'Estat a constituir-se, ambdues obrés estretament vinculades al figuerenc Fages.

Amb això, podem adonar-nos que l'Empordà no ha quedat enlloc en el conreu de la ciència en el context català, el qual, bé que no ha estat, sobretot en els temps moderns, de primereríssim ordre, es pot considerar digne i equiparable al de molts altres països «civilitzats».

Vista a vol d'ocell una petita cronologia de la ciència empordanesa, no exhaustiva, però significativa, voldria ara aprofundir en algun dels seus aspectes. D'una banda, la consideració d'algunes de les figures de més envergadura en la producció científica empordanesa. I per altra, la de l'arrelament dels científics al país, variable segons les disciplines i estroncat a voltes involuntàriament per fets com les guerres.

Si haviem de triar uns noms com a homes de ciència més rellevants, més internacionalment reconeguts, per dir-ho d'alguna manera, de les nostres contrades, podríem esmentar els d'August Pi i Sunyer, fisiòleg eminentíssim; Josep Roura i Estrada, vinculat als primers assaigs d'encallorament per gas al país; Narcís Monturiol, de qui darrerament ja hem dit alguna cosa, i Josep de Masdevall. Permeti-se'm estendre'm un xic en la figura d'aquest darrer, potser el menys popularment conegut (malgrat un excel·lent estudi del professor Joan Riera, que, però, només arriba als lectors especialitzats).

Va néixer a Figueres el darrer terç del segle XVIII. Acabats els primers estudis anà a Cervera, on es llicencià en Medicina i posteriorment es doctorà. Va ser metge de Cambra de Carles III i Carles IV i inspector d'epidèmies del Principat de Catalunya. Fruit del seu treball, són diversos informes sobre «calentures pú-

N'elaborà un a base de tàrtar emètic, sal, amoníac i donzell, conegut per opiata de Masdevall, que fou, per disposició reial, l'únic que calia dispensar en brots epidèmics. Gràcies a la seva influència a la Cort, les seves opinions prevalgueren sobre les dels col·legues que s'hi enfrontaren. Fou, així sí, un investigador modern i consciencios. I un dels primers autors peninsulars a ocupar-se de temes de medicina del treball o higiene laboral; n'és una mostra el seu informe sobre les fàbriques de llana, pioneres de la indústria catalana — i que ell considerava un avenç enfront de les pràctiques agrícoles — i les malalties que la nova activitat podia comportar. Les seves obres foren traduïdes a diversos idiomes, com l'italià o l'alemany, i va pertànyer a un gran nombre d'acadèmies del país i estrangeres. Va morir a Trujillo el 1801.

Masdevall és un exemple de gran científic, però desarrelat de la seva terra: vegem ara algun cas contrari, d'homes de ciència que, per motius diversos, han treballat molt en contacte amb la «pàtria».

Cal advertir que en algun dels casos que exposaré — com en d'altres que no tractaré, com els dels químics-farmacèutics Deulofeu i Xirau — el desarrelament també hi va ser, però forçat pel trencament que significà la guerra de 1936-39 i les seves seqüeles.

Tres són els àmbits científics en què la vinculació al país es pot fer més palesa: l'astronomia, l'agronomia i les ciències naturals, per tal com les activitats en aquests camps tenen a veure molt directament amb l'entorn d'on hom viu.

Des del primer terç del segle XX, existiren a l'Empordà dos importants observatoris astronòmics. Un, a Cabanes, al mas d'Antoni Ribes i de Conill (de qui, per cert, hem deixat escolar el cinquantenari de la mort, que hauríem pogut aprofitar per re-

figura oblidada, com ja deia fa anys Joan Guillaumet), estudis del planeta Mart, sobre el qual féu una conferència a Figueres el 1929, i fundador de la Societat Astronòmica d'Espanya i Amèrica. I un altre de Camille Flammarion, l'astrònom europeu més famós del moment. Amb Patxot treballà Josep Comas i Solà, també amic de Ribes i més tard figura cabdal de l'astronomia catalana des del barceloní observatori Fabra. Ribes i Patxot estudiaren els astres de l'Empordà estant i, a més, el darrer contribuï a la xarxa meteorològica catalana, amb les seves observacions de Sant Feliu.

Les ciències del camp, tan lligades a la terra, no poden desarrelar-se'n, i tampoc aquells que les conreen. Destaquem entre ells Narcís Fages i de Romà, advocat figuerenc, autor de nombrosos treballs divulgatius i tècnics sobre agricultura (un dels quals, la *Cartilla rural en aforismes catalans*, ha estat recentment reeditat per la Diputació de Girona i la Conselleria d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat, en facsimil) i ànima, essent Comissari regi d'agricultura de la província de Girona, de la més prestigiosa institució científico-docent de l'Empordà: la Granja-Escola de Fortianell, que, malauradament, deixà de ser escola el 1937. Fages fundà, a més, a Figueres, la primera Societat d'Agricultura de l'Estat i dirigí dues revistes de qualitat i influència notables: *La Granja* i *El Bien del País*, ambdues publi-

cades a la capital empordanesa.

Bé que alguns meritoríssims naturalistes empordanesos dugueren a terme tota la seva obra fora de la terra nadiua — com Barceló a les Balears —, la majoria d'ells va dedicar bona part dels seus esforços a l'estudi de la nostra — i seva — comarca. Així, Estanislau Vayreda, olotí que passà tota la seva vida activa a l'Empordà, publicà diversos treballs sobre la flora de casa nostra (Baix Empordà, Cap de Creus, Espolla, Mare de Déu del Mont...) i establí a Lladó un notable Jardí Botànic. I Frederic Trèmols, cadaquésenc Catedràtic a Barcelona, féu un estudi florístic de la muntanya de Requesens. Ambdós foren destacats membres de l'escola botànica formada pels deixebles d'Antoni Cebrià Costa. Vayreda, a més, estudià els ocells de les comarques gironines, i Trèmols féu remarcables estudis de química. Esmentem encara entre els botànics Frère Sennen, occità establert un temps als Hostalets de Llers i a Figueres; explorà minuciosament la nostra comarca, sobre la qual publicà dos treballs, i creà escola, la principal manifestació de la qual entre nosaltres és l'existència d'un notable Herbari, amb uns 12.000 plecs, al Col·legi La Salle de Figueres, ordenat no fa massa pel darrer dels deixebles de Sennen, el figuerenc Ramon de Penyafor Malagarriga. En un altre camp hem de destacar Joan Carandell i Pericay, geòleg i geògraf que, malgrat viure a Còrdova, no oblidà el seu bressol i ens llegà una pulcra monografia geogràfica sobre el Baix Empordà, accessible avui gràcies a la reedició facsimilar que el 1978 en féu la Diputació de Girona. A més, Carandell introduí a la Península Ibèrica nous conceptes en geografia física i la seva didàctica, fruit del seu aprenentatge amb l'alemany H. Obermayer. Citem, finalment, una figura molt més modesta, però representativa de la manera de fer d'un bon nombre de gent que representa l'entroncament entre els naturalistes afeccionats i els professionals: el mestre Isidre Macau, que treballà en diverses escoles de la nostra comarca, on propicià la creació d'herbaris i col·leccions mineralògiques i que publicà una monografia sobre els monuments megalítics de l'Alt Empordà.

Amb tot allò que he escrit, i tantes coses més com podríem dir, voldria deixar clar que la nostra comarca ha contribuït a la cultura del país, no només amb emèrits literats i artistes, sinó també amb homes de ciència de no menys alçada, els quals cal recordar i emular per tal que la ciència assoleixi, dins el fet cultural nostrat, el lloc que li pertoca i que encara massa sovint és oblidat.

LLIBRERIA - PAPERERIA

masdevall

RAMBLA, 18
VILAFANT, 1

TELEFON 500227 FIGUERES